

Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju

Mandić, Sanela

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:650116>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofskifakultet

Diplomski studij pedagogije i filozofije

Sanela Mandić

Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju

Diplomski rad

Mentor izv. prof. dr. sc. Vesna Buljubašić Kuzmanović

Osijek, 2015.

Sažetak

Cilj ovog rada bio je ispitati kako terapijsko jahanje i inkluzivna kultura utječe na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju. Istraživanje je provedeno na uzorku od 2 ispitanika s teškoćama u razvoju, jednog dječaka koji je član terapijskog jahanja udruge Mogu i jedan dječak koji je inkluzivnom kulturom uključen u redovnu nastavu. Rad se sastoji od dva dijela, teorijskog i empirijskog. U teorijskom dijelu, nakon uvoda, u kojem su naznačeni osobni motivi bavljenja ovom temom i njezina opravdanost, daju se osnovne teorijske spoznaje općenito o pojmu socijalizacije i socijalnim kompetencijama, zatim tko su to djeca s teškoćama u razvoju i koji to čimbenici utječu na njihovu socijalizaciju te teorijske osnove o terapijskom jahanju. Posebna pozornost se daje pedagoškim, terapijskim i odgojno-obrazovnim učincima terapijskog jahanja i inkluzivne kulture na osobni i socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju. U empirijskom dijelu, nakon definiranja metodologije istraživanja i operacionalizacije ciljeva istraživanja, navedena je analiza dobivenih podataka. I na kraju, u samom zaključku, su izneseni najvažniji rezultati istraživanja te prijedlog njihove praktičke primjene u odgojno-obrazovnoj praksi. Rezultati su potvrdili da i terapijsko jahanje i inkluzivna kultura pozitivno utječe na osobni i socijalni razvoj ispitane djece s teškoćama u razvoju te se mogu primijeniti u odgojno-obrazovne svrhe.

Ključne riječi: socijalizacija, djeca s teškoćama u razvoju, inkluzija, terapijsko jahanje

Summary

The goal of this paper is to investigate the way therapeutic riding and inclusive culture affect the socialization of children with developmental problems. The survey was conducted on 2 persons with developmental problems: one of them was a boy who is a member of therapy riding organization named Mogu, and another was the boy who is included into regular school program through inclusive culture. After the introductory part, in which personal motives for working on this topic are explained, comes the part with a theoretical understanding of the topic of socialization and social competences in general, followed by the part where a definition of developmental problems in children is defined, and, at last, explanation of factors affecting socialization, and theory of therapeutic riding. Special attention is given to pedagogical, therapeutic, and educational effects of therapeutic riding and inclusive culture on personal and social development of children with developmental problems. In the empirical part, after defining methodology of survey and operationalization of survey's goals, the analysis of acquired data is given. The conclusion reveals the most important results of the survey, and gives a suggestion on its practical use in educational system. The results confirmed that therapeutic riding and inclusive culture positively affect on personal and social development of children with developmental problems, and can be applied for educational purposes.

Key words: socialization, children with developmental problems, inclusion, therapeutic riding

Sadržaj:

1. Popis slika i tablica.....	5
2. Uvod	6
3. Socijalizacija.....	7
3.1. Pojam socijalizacije.....	7
3.2. Socijalne kompetencije.....	8
3.3. Utjecaj obitelji na socijalizaciju.....	8
3.4. Utjecaj vršnjaka na socijalizaciju.....	10
3.5. Utjecaj institucija na socijalizaciju.....	11
3.6. Sastavnice unaprjeđivanja socijalizacije.....	12
3.6.1. Slika o sebi.....	12
3.6.2. Samopoštovanje i samopouzdanje.....	13
3.7. Problemi socijalizacije.....	14
4. Djeca s teškoćama u razvoju.....	15
4.1. Tko su djeca s teškoćama u razvoju.....	15
4.2. Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju.....	16
4.2.1. Obiteljski kontekst.....	16
4.2.2. Vršnjaci.....	16
4.2.3. Integracija djece s teškoćama u razvoju u školski sustav.....	18
4.2.4. Integrativno učenje i individualizirani pristup učeniku.....	19
4.2.5. Inkluzivna kultura škole.....	19
5. Asistent u nastavi.....	20
6. Terapijsko jahanje.....	21
6.1. O udruzi.....	21
6.2. Što je terapijsko jahanje?.....	22
6.3. Pozitivni aspekti terapijskog jahanja.....	22
6.3.1. Psihološki učinci.....	23
6.3.2. Socijalni učinci.....	23
6.3.3. Odgojno-obrazovni učinci.....	24
6.3.4. Utjecaj jahanja na osnovne psihološke promjene.....	24
6.3.5. Utjecaj jahanja na razvoj socijalnih vještina.....	25
7. Metodologija.....	26
7.1. Problem istraživanja.....	26

7.2. Plan istraživanja.....	26
7.3. Postupci prikupljanja podataka.....	28
7.4. Kontekst istraživanja.....	29
7.5. Etički aspekt kvalitativnog istraživanja.....	29
7.6. Postupak	30
8. Rezultati istraživanja i rasprava.....	31
8.1. Slučaj 1.	31
8.1.1. Promatranje.....	31
8.1.1.1. Odnos prema školi.....	31
8.1.1.2. Odnos prema pojedinom predmetu.....	32
8.1.1.3. Odnos s djelatnicima škole.....	35
8.1.1.4. Odnos s vršnjacima.....	36
8.1.1.5. Odnos s asistentom.....	37
8.1.2. Socijalni učinci inkluzije.....	38
8.2. Slučaj 2.	39
8.2.1. Intervju proveden u udruzi.....	39
8.2.2. Promatranje	40
8.2.2.1. Prvi sat terapijskog jahanja.....	40
8.2.2.2. Drugi sat terapijskog jahanja.....	42
8.2.2.3. Treći sat terapijskog jahanja.....	45
9. Zaključak.....	48
10. Literatura	49
11. Prilozi.....	52

1. Popis slika i tablica:

Popis slika

Slika 1. Udruga <i>Mogu</i>	39
Slika 2. Susret s konjem	44
Slika 3. Pahuljica.....	45

Popis tablica

Tablica 1: Istraživačka pitanja.....	27
Tablica 2: Ispitanici.....	29

2. Uvod

Tema ovog rada je Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju. S obzirom na navedenu temu, u teorijskom dijelu se najprije želi prikazati sam pojam socijalizacije. Socijalizacija je složeni proces učenja, kojim kroz interakciju sa svojom društvenom okolinom, usvajamo znanja, stavove, vrijednosti i ponašanja neophodna za sudjelovanje u životu društva, navode Hewstone i Stroebe (2001, prema Juričić, 2012). Dijete putem socijalizacije, u međudjelovanju sa svojom društvenom okolinom, usvaja društvene norme i zahtjeve koje su mu potrebne da bi funkcioniralo kao član društva. U socijalizaciji djece bitnu ulogu čine obitelj, vršnjaci te škola. Kroz interakciju s okolinom u kojoj žive, uče socijalne vještine. Nadalje se kroz rad ističe važnost procesa socijalizacije djece s teškoćama u razvoju. Djeca s teškoćama u razvoju ovisna su o mišljenju osoba koje ih okružuju te imaju potrebu za pripadanjem društvu. (Juričić, 2012) Njihova socijalizacija se nastoji postići inkluzijom u redovne škole kako bi djeca bila što više u međudjelovanju s drugim učenicima i na taj način naučila prihvaćati različitosti i stekla socijalne vještine. Inkluzija je ponudila jedan bitno novi pristup koji traži od okoline da se mijenja s obzirom na potrebe i različitosti sve djece. Ovaj novi pristup najbolje se može izraziti pojmom „inkluzivnog društva“ koje pred pojedinca postavlja zadatak zadovoljavanja potreba svih članova društva prilagođavanjem okoline pojedincu. Time se mijenja ranije shvaćanja po kojem je dijete s posebnim potrebama trebalo prilagoditi svoje potrebe zahtjevima općeg sustava da bi se moglo uklopiti, navode Špelić, Zuliani, Krizmanić (2009). U radu se, također, ističe uloga učitelja u procesu inkluzije djece s teškoćama u razvoju. Učitelji imaju veliku ulogu u procesu inkluzije. Uspješnost procesa inkluzije ovisi velikim dijelom o njihovoj spremnosti da prihvate djecu s teškoćama u razvoju i da nađu primjerene metode odgoja i obrazovanja. (Igrić, 2009)

Osim inkluzivne kulture kao bitne pretpostavke socijalizacije djece s teškoćama u razvoju, u radu se ističe i uključivanje djece u određene aktivnosti, kao što je na primjer terapijsko jahanje. Terapijsko jahanje predstavlja kvalitetan način provođenja slobodnog vremena djece s teškoćama u razvoju. Osim toga, terapijsko jahanje ima veliki utjecaj na emocionalni i socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju. Socijalni odnosi, koji se razvijaju u udruzi terapijskog jahanja, snažno utječu na pravilan cjelokupan razvoj, kognitivni i emocionalni razvoj te na razvoj samopercepcije. Nadalje se, uvidom u literaturu, prikazuje termin terapijskog jahanja i svi učinci koji utječu na razvoj i socijalizaciju djeteta. Juričić (2012) navodi da dijete uči iz svoje socijalne okoline jer socijalna okolina daje djeci modele i uzore za imitaciju socijalnog ponašanja.

Empirijski dio rada prikazuje rezultate istraživanja dobivene provođenjem sustavnog promatranja i intervjua tijekom terapijskog jahanja u udruzi *Mogu* te sustavnim promatranjem inkluzivne kulture u ulozi asistenta u nastavi. Istraživanje je provedeno na uzorku od 2 ispitanika s teškoćama u razvoju, jednog dječaka koji je član terapijskog jahanja udruge *Mogu* i jedan dječak koji je inkluzivnom kulturom uključen u redovnu nastavu.

Ovim radom se željela istaknuti važnost socijalizacije u razvoju općenito djece, a posebno djece s teškoćama u razvoju. Djeca koja su prihvaćena od grupe, odnosno u društvu, samopouzdanija su i postižu bolje odgojno-obrazovne uspjehe. Djeca u interakciji s obitelji, vršnjacima i odgojno-obrazovnim ustanovama uče socijalne vještine i zadovoljavaju potrebu za pripadanjem.

3. Socijalizacija

3.1. Pojam socijalizacije

Vasta i suradnici (1998) definiraju socijalizaciju kao „proces tijekom kojega društvo oblikuje djetetova uvjerenja, očekivanja i ponašanja“ (str. 448). Također i prema Raboteg-Šarić (1997), socijalizacija je proces u kojem djeca stječu stavove i vrednote određene kulture i uče ponašanje koje je prikladno za određenu kulturu. Prema ovim definicijama može se zaključiti da je središnji zadatak socijalizacije prenošenje određenih sustava zajedničkih vrijednosti. Svako društvo definira vlastito prihvatljivo društveno ponašanje svojstveno kulturnom kontekstu.

Iako Janković (1996) navodi kako je proces socijalizacije u prvim godinama života najintenzivniji jer dijete tada upoznaje svijet i okolinu u kojoj živi, odnosno uspostavlja prvu interakciju sa svojom okolinom, a time i oblikuje određeno ponašanje, socijalizacija se ne zaustavlja, ona traje cijeli život. Prema Raboteg-Šarić (1997), čovjek se neprestalno socijalizira za uloge koje mu pripadaju ovisno u kojem se životnom razdoblju nalazi. Čovjek prihvaća nove uloge koje mu se nameću u društvu i koje su društveno prihvatljive, a napušta one ranije naučene.

Nadalje Raboteg-Šarić (1997) ističe da se socijalizacija u prošlosti često tretirala kao jednosmjernan proces tijekom kojeg roditelji, vršnjaci, škola i širi društveni čimbenici oblikuju dječje doživljavanje i ponašanje. Danas prevladava drugačije mišljenje i djecu se smatra akterima socijalizacije gdje oni sami razvijaju svoju mrežu društvenih odnosa i različitih interakcija.

3.2. Socijalne kompetencije

Socijalne kompetencije učimo tijekom života u interakciji s drugim ljudim. Žižak (2003) ukazuje na mogućnosti treninga socijalnih vještina u unapređenju specifičnih socijalnih vještina, odnosno prosocijalnog ponašanja. Prema KatziMcClellan (1999), kompetentan pojedinac koristi poticaje koje pronalazi u svom okruženja i svoje osobine kako bi postigao dobre razvojne rezultate koji će mu omogućiti prihvatljivo sudjelovanje u određenim grupama, zajednicama i društvu općenito. Što znači da će socijalno kompetentan pojedinac imati razvijene socijalne i komunikacijske sposobnosti, sposobnost organizacije, moći djelovati u društvenoj zajednici a time će postići sposobnost osobnog razvoja.

Nadalje, mnogi autori razlikuju socijalnu kompetenciju od socijalnih vještina, naime, prema Hargie, Saunders i Dickson (1981, u Brdar, 1993) socijalne vještine obuhvaćaju specifična ponašanja pojedinaca koja su usmjerena prema nekom cilju, dok kompetencije način na koji pojedinac koristi te vještine u socijalnoj okolini. Žižak (2003) dijeli socijalne vještine u tri skupine: akademske, osobne i građanske. Akademske vještine obuhvaćaju vještine čitanja, pisanja, logičkog zaključivanja, sposobnost vođenja istraživanja, znanje iz nacionalne i svjetske povijesti, zemljopisa stranih jezika i slično. Osobne vještine su sposobnost kritičkog promišljanja, samodiscipline, odgovornosti, etičkog ponašanja, sposobnost vrednovanja, ostvarivanja ciljeva, dok su neke od građanskih vještina razumijevanje multikulturalnosti, vještina rješavanja sukoba, razumijevanje i uvažavanje različitosti i tako dalje.

Iz navedenog se može zaključiti važnost razvoja socijalnih vještina kod djece od najranije dobi. Usvojene socijalne vještine će omogućiti stjecanje socijalne kompetentnosti koja omogućava uspješno djelovanje u društvenoj zajednici.

3.3. Utjecaj obitelji na socijalizaciju

Odgoj je jako bitan u životu djece i onaj prvi odgoj se odvija unutar obitelji. U obitelji djeca dožive prvi emocionalni, socijalni i moralni razvoj ličnosti što im omogućava razvoj primarne socijalizacije. Na tim prvim temeljima odgoja grade se daljnji odgoj koji se stječe u interakciji s okolinom ili u određenim institucijama.

Roditeljski odgojni stil ima bitnu ulogu u procesu stjecanja djetetovih socijalnih vještina. Različiti aspekti roditeljskoga ponašanja povezani su s razvojem i prilagodbom

djece te njihovim odnosima s vršnjacima. Roditeljski odgojni postupci također su povezani s provođenjem slobodnog vremena djece te njihovim uključivanjem u izvanškolske aktivnosti što utječe na razvoj socijalno kompetentnog pojedinca i imapozitivan socijalni učinak. (Raboteg-Šarić, Sakoman, Brajša-Žganec, 2002)

Konačno obiteljska okolina može, kroz svoj zaštitnički utjecaj, smanjiti postojeće stresore i potaknuti socijalne resurse iz vanjskog konteksta. Dijete koje odrasta u intelektualno orijentiranoj obitelji može biti bolje pripremljeno za akademske zahtjeve i zbog toga doživljava školu kao manje stresnu sredinu. (Wagner Jakab, 2008)

Specifični aspekti obiteljske klime povezani su s različitim karakteristikama djece i mladih. Visoka kohezivnost, ekspresivnost i intelektualna orijentacija obitelji u korelaciji su s boljim kognitivnim i socijalnim razvojem djece kao i akademskom motivacijom i uspjehom. Visoka strukturiranost isto potiče slične konzekvence naročito kod mlađe djece koja su još nezrela i koja imaju tendenciju ispoljavanja nepoželjnih ponašanja. (Wagner Jakab, 2008)

Dobre obiteljske veze su isto tako povezane s prosocijalnim aspektima temperamenta i naravi kao i sa višom razinom samopouzdanja, socijalne kompetencije, očekivanjima rane autonomije i pozitivnim doživljajem postizanja neovisnosti od obitelji. Naglasak na neovisnost, intelektualnu i rekreacijsku orijentaciju povezan je s aktivnošću i socijabilnošću članova, povećanom asertivnošću i oslanjanjem na vlastite kapacitete. Kao što je i bilo za očekivati, istraživanja su pokazala da je nedostatak obiteljske podrške povezan s većim brojem problematičnih posljedica kao što su ljutnja i anksioznost, hiperaktivnost, nepažnja i nepristojnost, depresivna stanja, pojačano uživanje alkohola, problemi u ponašanju i pojava fizičkih simptoma kod djece i mladih. Manjak socijalne integracije i rigidnost u obitelji mogu biti isto tako u vezi sa prethodno spomenutim negativnim posljedicama (Moos i Moos, 2002, prema Wagner Jakab, 2008).

Djecu je potrebno, što je više moguće, odgajati u stvarnom, ugodnom okružju, u društvu drugih ljudi i djece kako bi se socijalizirali i postali sposobni za život u zajednici čiji će aktivni članovi ubrzo postati. Odgoj je prvenstveno potrebna društvena zajednica, „Odgoj čine socijalne radnje kojima ljudi pokušavaju u bilo kojem pogledu trajno poboljšati sklop psihičkih dispozicija drugih ljudi ili pak održati vrijedne komponente tih dispozicija.“ (Gudjons, 1995.). Prema Bratanić (1991) odgoj je primarno društvena pojava jer ovisi o društvu, razvija se usporedno s društvom, ali osim toga i utječe na razvojsamog društva. Čovjek je biće koje opstaje jedino u zajednici, čovjek ne može živjeti sam. Zato je veoma bitno da se čovjeka odgaja u što većoj interakciji s drugim ljudima koju Internet i ostali mediji ne mogu zamijeniti. Djeca se trebaju od malih nogu učiti socijalizaciji, tako da i

prilikom samoaktualizacije ostanu društvena bića, jer kao što je Aristotel rekao: „Čovjek je po prirodi političko biće, biće zajednice, društveno biće. Ukoliko je sam sebi dovoljan ili je zvijer ili bog.“

Iz navedenog se može uočiti da je obitelj vrlo bitan čimbenik u socijalizaciji djece jer obitelj ima veliki utjecaj na oblikovanje djeteta. U obitelji se usvajaju vrijednosti i uspostavlja prva interakcija koji prenosi i na druge ljude i nosimo cijeli život. Obitelj može poticati čovjeka na napredovanje, ali isto tako i biti sputavajući čimbenik u ostvarivanju uspješne socijalizacije i ostvarivanju samoaktualizacije.

3.4. Utjecaj vršnjaka na socijalizaciju

Vršnjačke skupine su važan socijalni čimbenik koji oblikuje dijete od najranije dobi. Vršnjaci su uz obitelji imaju veliki utjecaj na djetetovo sazrijevanje, odnosno socijalni i emocionalni razvoj. Djeca u interakciji s vršnjacima razvijaju svoju socijalnu kompetenciju. Socijalne vještine i vrijednosti, osim u obitelji, djeca uče i od svojih vršnjaka. Oni doprinose djetetovoj socijalizaciji, služe kao model ponašanja, jedan su od izvora samoprocjene vlastite efikasnosti (Vasta, Haithi Miller, 1997). Druženje s vršnjacima neophodno je za zdrav socijalni i spoznajni razvoj djeteta te predstavlja jedan od prvih odnosa u kojem djeca uče i savladavaju važne socijalne vještine potrebne za učinkovito funkcioniranje tijekom života (Hoza, 2007.). Vršnjački odnosi predstavljaju heterogenu konstrukciju gdje treba razlikovati vršnjačku prihvaćenost/popularnost od ostvarivanja prijateljstva, navodi Ladd (1999, prema ŽicRalić, Šifner, 2014). Prihvaćenost se odnosi na status u grupi, koliko je neko dijete omiljeno, koliko se druga djeca s njim rado druže. Prema Webster i Carter (2007, prema ŽicRalić, Šifner, 2014), prijateljstvo se definira kao blizak, privržen i uzajaman dijadni odnos s višom razinom emocionalne veze, čija se stabilnost očituje kroz duže vrijeme, a podrazumijeva ulaganje truda i zajedničku zabavu. Važno je naglasiti kako visoka prihvaćenost među vršnjacima ne podrazumijeva da dijete ima bliske prijatelje jer sva visoko prihvaćena djeca nemaju nužno prijatelje, dok mnoga slabo prihvaćena doista imaju. Djeca koja uživaju pozitivne vršnjačke odnose, kao što su prijateljstvo i vršnjačko prihvaćanje, imaju veće mogućnosti biti društveno prilagođena (Waldrip, Malcolm i Jensen-Campbell, 2008, prema ŽicRalić, Šifner, 2014). Iako brojni čimbenici doprinose vršnjačkoj prihvaćenosti i kvalitetnom prijateljstvu, u istraživanjima se naglašava značaj širokoga spektra socijalnih vještina i kompetencija nužnih za uspješne vršnjačke interakcije, navodi Ladd, 1999, prema ŽicRalić, Šifner, 2014). Vivodinac (2008) ističe važnost komunikacije među vršnjacima jer

oni na taj način uče i vještinu slušanja drugih, ali isto tako kako je lijep osjećaj kad su i oni sami uvaženi i kad ih netko sluša. Osim toga, djeca u međusobnoj interakciji uče da „i onaj drugi“ ima jednake osjećaje, da može biti i tužan i sretan, a time razvijaju prosocijalno ponašanje. (Vivodinac, 2008) Sve napomenute vještine komunikacije, međusobnog uvažavanja, sposobnost pregovaranja i postizanja kompromisa, prema Vivodinac (2008), djeca uče u zajedničkoj igri. Igra im omogućava i da nauče kvalitetno rješavati konflikte. Djeca u grupi svojih vršnjaka razvijaju osjećaj pripadnosti. Oni uče prihvaćati druge oko sebe, pronalaziti kompromis.

3.5. Utjecaj institucija na socijalizaciju

Primarna socijalizacija se odvija unutar obitelji, a na njezinim temeljima se odvija daljnja socijalizacija kao ona koju djeca izgrađuju s vršnjacima te socijalizacija unutar institucija. Značajnu ulogu u procesu usvajanja socijalnih i kulturnih normi ponašanja zauzima škola. Prema Hentig (1997, Valjan-Vukić, 2009) svaka škola specifično je socijalno okruženje u kojem učenici, učitelji i roditelji uspostavljaju socijalnu interakciju i usvajaju različita socijalna iskustva. Za razliku od stare škole koju karakterizira frontalni rad i jednosmjerna komunikacija i natjecateljstvo, suvremena škola mjesto je življenja. Juričić (2012) ističe važnost procesa socijalizacije u cjelokupnom razvoju djece. Unutar škole djeca razvijaju svoje socijalne vještine i sposobnost prilagođavanja u sklopu dobro strukturiranog programa rada. Cilj odgoja i obrazovanja djece unutar ustanove je sistematski razvoj brige o sebi, spoznaje, motorike, komunikacije, emocionalno-socijalnog ponašanja, te igre da se postigne što veći stupanj samostalnosti koji će doprinijeti boljoj integraciji djeteta u svakodnevni život. (Juričić, 2012)

Prevender (2007, u Valjan-Vuković, 2009) smatra da ugodno socijalno ozračje podrazumijeva partnerski odnos između učenika, učitelja i roditelja te socijalnu kompetentnost učitelja koja se ogleda se u razumijevanju socijalnih odnosa. Kompetentan učitelj treba imati sposobnost zasnivanja interakcije u čijim je temeljima komunikacija. Također, kompetentan učitelj treba promovirati toleranciju, suradnju i kompromis. (Valjan-Vuković, 2009) Učitelj svojim učenicima predstavlja model po kojem oni usvajaju načine socijalnog ponašanja i djelovanja. Socijalna kompetencija u razredu razvija se kroz komunikaciju koja se odvija na tri relaciji, učitelj uspostavlja komunikaciju s učenikom, učenik s učiteljem te učenik sa svojim vršnjakom, odnosno drugim učenikom. Učitelj mora svakodnevno raditi na usavršavanju postojećih i usvajanju učinkovitijih komunikacijskih

vještina, jer učenici oponašaju učiteljev stil i način komuniciranja. Ako učitelj u konfliktnim i napetim nastavnim situacijama reagira ljutito i neprimjereno, takav način reagiranja oponašat će i učenici. No, ako učitelj pokazuje razumijevanje u svim situacijama i ponaša se mirno i razumno, velika je vjerojatnost da će većina učenika u sličnim situacijama reagirati isto. Uspješnost međusobne komunikacije u razredu ovisi prije svega o iskrenosti, povjerenju, međusobnom poštovanju. (Đuranović, Klasnić, Lapat, 2012)

Iz navedenog se može zaključiti važnost škole u socijalizaciji djece. Osim stručnih suradnika škole, učitelj je taj koji nosi veliku odgovornost u oblikovanju osobnosti djeteta te njihovom stjecanju socijalnih vještina. Učitelj koji kreira pozitivno ozračje, promiče toleranciju, razumijevanje, partnerstvo, suradnju, kooperativnost, kompromis, jednakost, uvažavanje... socijalno je kompetentna osoba. Sukladno tome, on razvija socijalnu kompetenciju svojih učenika jer njegov primjer učenici slijede i usvajaju.

3.6. Sastavnice unaprjeđivanja socijalizacije

3.6.1. Slika o sebi

Uvijek si postavljamo pitanje što je to „slika o sebi“ i koliko utječe na nas, na našu ličnost, naše ponašanje. Oblikovanjem naše ličnosti, slika koju imamo o sebi, utječe i na našu socijalizaciju općenito u društvu. Prema Burušiću (2012), unutar psihologije ličnosti postalo je sve jasnije da se, prema osobinama pojedinca, mogu predvidjeti neka ponašanja. Pojam o sebi utječe na pojedinca u donošenju njegovih životnih odluka. Tako će naše ponašanje u društvu i naše odluke ovisiti o načinu na koji promatramo sami sebe, koliko je naša slika koju imamo realna. (Burušić, 2012)

Često postoji velika razlika između slike koju doista imamo o sebi i one realne slike koju bismo trebali imati. Neki ljudi izgrađuju lošu sliku o sebi jer ne uočavaju svoje pozitivne osobine, dok drugi imaju preniska očekivanja pa ne postižu ono što bi mogli. Stoga trebamo nastojati da se taj jaz smanji i da se naš stav o nama samima približi realnom stanju. Trebamo graditi stvarnu sliku, a ne mit. Mi o sebi uvijek imamo nekakvu percepciju. Sve to ima veliki utjecaj na naš cjelokupni „metalni sklop“ i formira nas kao osobe. „Na temelju teorije o sebi čovjek objašnjava svoje prošlo i sadašnje ponašanje i predviđa buduće...Teorija o sebi također nam pomaže da doživimo pozitivna, a izbjegnemo negativna iskustva.“ (Miljković i

Rijavec, 1996, str. 4). Upoznajući sebe, čovjek može predvidjeti svoje ponašanje, te na taj način i kontrolirati pojedine životne situacije.

Prema Lacković-Grgin (1994), dosadašnja istraživanja samoprocjene pojma o sebi djece i mladih pokazala su da se djeca i mladi s poremećajima u ponašanju značajno razlikuju od redovne populacije, pri čemu se češćenalazi da ta populacija pokazuje sklonost lošije samoprocjene, odnosno razvijaju nisko mišljenje o sebi u odnosu na samoprocjenu redovne populacije. Njihova lošija samoprocjena imat će negativan utjecaj na interakciju s okolinom. U tom slučaju djeca se povlače u sebe, postaju stidljivi i usamljeni, a time postaje teže oblikovati njihove socijalne vještine i izgraditi socijalno kompetentne ličnosti koje će se uspješno socijalizirati u društvu u kojem žive.

3.6.2. Samopoštovanje i samopouzdanje

Samopoštovanje je povezano sa slikom o sebi, štoviše, ono je rezultat pozitivne slike o sebi. Miljković i Rijavec (1996, str. 15) iznose da se samopoštovanje, sastoji iz dva dijela; osjećaja vlastite vrijednosti i samopouzdanja. „Osjećaj vlastite vrijednosti odnosi se na naše uvjerenje kako imamo pravo biti sretni i kako zaslužujemo postignuće, uspjeh, prijateljstvo, ljubav i ispunjenje.“, dok je prema Miljković i Rijavec (1996, str. 15) samopouzdanje „uvjerenje kako smo sposobni razmišljati, učiti, birati, donositi odluke, svladavati izazove i promjene.“

Osobe koje imaju visoko samopoštovanje vjeruju u sebe i svoje sposobnosti, iako su svjesne i svojih nedostataka, ali ih nastoje okrenuti ka pozitivnom i imati pozitivnu sliku o sebi. Samopoštovanje je važan aspekt pojma o sebi o kojem u velikoj mjeri ovisi naše mentalno zdravlje i prilagodljivost okolini u kojoj živimo. Samopoštovanje ima veliki utjecaj na socijalizaciju djece. “Kako navodi Vasta i sur. (1998), pod samopoštovanjem podrazumijevamo vrednovanje sebe bilo na pozitivan bilo na negativan način, kao i uvjerenja koja djeca razvijaju o samima sebi.

I djeca koja imaju razvojne poteškoće kao i druge nepovoljne okolnosti, mogu razviti samopoštovanje, ali za njih je još važnije, nego za ostalu djecu, da postignu uspjeh, dobiju priznanje te da ih prihvate obitelj i okolina. Prihvaćanje od strane obitelji i vršnjaka potiče razvoj socijalnih vještina jer djeca oponašaju model ponašanja ljudi iz svoje okoline, pa će i oni postupati na isti način prema drugim ljudima. Živković (2006) tvrdi da su za djecu „značajni drugi“, a u psihologiji tako nazivaju utjecajne osobe, prije svega roditelje. S odrastanjem sve veće značenje imaju i vršnjaci.

Prema Živkoviću (2006) ljudi često podcjenjuju svoje osobine i kao cilj si postavljaju savršenstvo, ali na taj se način ne može pomoći djeci u razvoju samopoštovanja, jer savršenstvo nije realan cilj. Ukoliko ne uspije postići taj savršeni cilj, dijete će biti razočarano, a to će imati veliki utjecaj na njegovo ponašanje i interakciju s okolinom.

Samopoštovanje ima veliki utjecaj na socijalizaciju općenito djece, a najviše djece s teškoćama u razvoju. Ovisno o njihovom samopoštovanju i samopouzdanju, djeca će uspostavljati interakciju i komunikaciju koji su temelj razvoja socijalnih vještina, a time i općenito socijalizacije.

3.7. Problemi socijalizacije

Agresivno ponašanje, usamljenost, odnosno neprihvaćenost od strane vršnjaka te stidljivost su neki od problema koji je se javljaju tijekom procesa socijalizacije. Stidljiva djeca teže uspostavljaju interakciju s vršnjacima što dovodi do osjećaja usamljenosti. Prema Klarin (2000, u Klarin, 2002).

Djeca koju nije prihvatila vršnjačka skupina, koja nemaju najboljeg prijatelja ili nisu zadovoljna s kvalitetom interakcije s najboljim prijateljem nerado borave u školi i nerado sudjeluju u razrednim aktivnostima. Iz tog razloga nedovoljno se trude u kognitivnim zadacima, što rezultira lošijim uspjehom u školi. Osim toga, djeca mijenjaju i svoje ponašanje, ukoliko osjete neprihvaćenost od strane vršnjaka, često postanu agresivna. Agresivno ponašanje je socijalno neprihvatljivo i negativno. (Klarin, 2002) Djeca se ne mogu boriti protiv osjećaja usamljenosti i neprihvatljivosti i zbog toga taj loš osjećaj ispoljavaju kroz agresivno ponašanje.

Usporedba usamljenih i neusamljenih ljudi rezultirala je popisom pridjeva koji razlikuju te dvije skupine. Usamljeni ljudi imaju niže samopoštovanje od neusamljenih, skloni su depresivnim i anksioznim stanjima (1998, Buunk i Prins, prema Klarin, 2002). Ta neugodna emocija s kojom kreću u interakciju rezultira neprijateljskim raspoloženjem prema drugima, što često dovodi i do sukoba jer društvo ne prihvaća takvu osobu. Takvo socijalno iskustvo rezultira povlačenjem i potkrepljenjem usamljenosti.

S druge strane, uključenost i pripadanje kao rezultat prihvaćenosti rezultira većom motivacijom i većim trudom u rješavanju školskih zadataka. Jones (1998, prema Klarin, 2002) na osnovi usporedbe razvoja pismenosti u funkciji interakcije s najboljim prijateljem zaključuje da bolje napreduju djeca koja uče s najboljim prijateljem.

Nesumnjivo je da kvaliteta odnosa unutar dijadnih sustava i malih socijalnih skupina uvjetuje razinu prilagodbe. Te dvije razine socijalnih odnosa zasigurno omogućuju zadovoljenje osnovnih socijalnih potreba, kao što su potrebe za pripadanjem i potrebe za intimnošću. Ukoliko u interpersonalnoj interakciji pojedinac ne može zadovoljiti te potrebe, javlja se osjećaj usamljenosti koji kao rezultat negativnog socijalnog iskustva ima negativne posljedice na svim planovima razvoja, na socijalnom, emocionalnom i kognitivnom planu. Te negativne posljedice utječu na promjenu ponašanja pojedinca što rezultira izoliranjem i odbacivanjem od strane društva. (Klarin, 2002)

4. Djeca s teškoćama u razvoju

4.1. Tko su djeca s teškoćama u razvoju

U djecu s teškoćama u razvoju najčešće ubrajamo svu djecu s nekim somatopsihičkim oštećenjima pojedinih organa ili njihovih funkcija koja im otežavaju razvoj. Da bi se njihov razvoj odvijao normalno potrebni su im osim općih uvjeta i životni uvjeti te, posebno, odgojno-obrazovni postupci od kojih se mnogi mogu ostvariti samo u posebno prilagođenim uvjetima rada. Stoga kad se govori o djeci s teškoćama u razvoju, nužno je točno precizirati somatopsihička oštećenja koja mogu izazvati te teškoće s jedne strane, te teškoće u razvoju koju to somatopsihičko oštećenje izaziva u pojedinog djeteta, s druge strane, a nikako ne identificirati ta dva fenomena. (Sekulić-Majurec, 1988)

Somatopsihičkim oštećenjima koja izazivaju teškoće u razvoju smatramo objektivna oštećenja struktura ili funkcije nekog organa, promatrana prije svega s medicinskog aspekta i objektivno dijagnosticirana medicinskim metodama. Kakve će teškoće u razvoju djeteta izazvati pojedino somatopsihičko oštećenje, uvelike ovisi o prirodi samog djeteta, prilikama u kojima živi i zadacima koje mu postavljamo. (Sekulić-Majurec, 1988, str. 13)

4.2.Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju

4.2.1. Obiteljski kontekst

Prva socijalizacija djece odvija se u obitelji. Roditelji u odgoju djeteta imaju udio oko 70%, a preostalih 30% vrtić, škola i šira socijalna sredina. Dijete u obitelji čini prve korake, izgovara prve riječi, upija prve utiske o vanjskome svijetu, prima prve savjete. One prve socijalne vještine, djeca upravo usvajaju u obitelji. U obitelji učimo o toleranciji, poštivanju drugih, razgovoru, povjerenju, rješavanju problema. (Imširagić, 2009) Obitelj je ta koja postavlja temelje u razvoju osobnosti djeteta. Na tim temeljima se gradi daljnja socijalizacija djeteta.

Odnos između roditelja i djeteta predstavlja jedan od temeljnih činitelja socijalizacije, pa je važno odrediti na koji su način određena roditeljska ponašanja povezana s različitim razvojnim ishodima kod djece, primjerice, koji je tip roditeljstva povezan s pozitivnim ishodima kao što su samopouzdanje djeteta, emocionalna i socijalna kompetencija. (Knezović, 2007). Roditelji najčešće reaguju na dijagnozu poricanjem i postavljajući nerealna očekivanja vezana uz djetetovu mogućnost i sposobnost. (Igrić, Cvitković, Jakab, 2009) Takav nerealan stav roditelja dovodi do manjka samopouzdanja kod djece. Djeca ne mogu postići ono što se očekuje od njih i tada stvaraju negativnu sliku o sebi. Nedostatak samopouzdanja ih dovodi do osjećaja usamljenosti što im onemogućava razvijanje emocionalnih i socijalnih kompetencija.

Također je vrlo bitna i organizacija slobodnog vremena djece s teškoćama u razvoju. Roditelji koji brinu da njihovo dijete ima kvalitetno organizirano slobodno vrijeme i uključuju ga u razne udruge, kao što je na primjer terapijsko jačanje, to dijete će imati pozitivniju sliku o sebi, više samopoštovanja, bit će komunikativnije i otvorenije te će na taj način lakše usvajati socijalne vještine.

4.2.2. Vršnjaci

Druženje s vršnjacima neophodno je za zdrav socijalni i spoznajni razvoj djeteta te predstavlja jedan od prvih odnosa u kojem djeca uče i savladavaju važne socijalne vještine potrebne za učinkovito funkcioniranje tijekom života (Hoza, 2007). Vršnjački odnosi predstavljaju heterogenu konstrukciju gdje treba razlikovati vršnjačku prihvaćenost/popularnost od ostvarivanja prijateljstva (Ladd, 1999). Prihvaćenost se odnosi na

status u grupi, koliko je neko dijete omiljeno, koliko se druga djeca s njim rado druže, a obilježava ga niža razina emocionalne veze. Prijateljstvo se definira kao blizak, privržen i uzajaman dijadni odnos s višom razinom emocionalne veze, koji je stabilan kroz duže vrijeme, a podrazumijeva ulaganje truda i zajedničku zabavu (Webster i Carter, 2007.; Wiener, 2004.). Važno je naglasiti kako visoka prihvaćenost među vršnjacima ne podrazumijeva da dijete ima bliske prijatelje jer sva visoko prihvaćena djeca nemaju nužno prijatelje, dok mnoga slabo prihvaćena doista imaju. Djeca koja uživaju pozitivne vršnjačke odnose, kao što su prijateljstvo i vršnjačko prihvaćanje, uživaju i druge pokazatelje blagostanja te imaju veće mogućnosti biti društveno prilagođena (Waldrip, Malcolm i Jensen-Campbell, 2008.).

Odnos s vršnjacima je kooperativni odnos u kojemu svi sudionici zadovoljavaju svoje potrebe, ali se i prilagođavaju jedni drugima. Stoga je nužno razviti socijalne vještine kao što su: komunikativnost, recipročnost, empatija, suradnja i prilagođavanje, navode Thomas i Nisbet.(1991, 1970; prema Bašić i sur. 1994, prema Buljubašić-Kuzmanović, 2009) Prema Buljubašić (2009), svladavanjem navedenih vještina i sudjelovanjem u kooperativnim skupinama postiže jačanje individualne motiviranosti i ustrajnosti, javlja se odgovornost prema drugima, poboljšava se komunikacija u grupi i razvijaju se prijateljski osjećaji prema članovima grupe. Prvi je preduvjet suradnje prihvaćanje suradnje svakoga pojedinca, a drugi je preduvjet kvalitetna komunikacija i sposobnost usklađivanja s drugima. Za uspješnu suradnju potrebna je pozitivna međuovisnost članova skupine i pozitivno ozračje. Kooperativno učenje predstavlja temelj kvalitete odgoja i obrazovanja te se očituje u pozitivnoj školskoj klimi i ozračju i međusobnoj interakciji i komunikaciji učenika u zajednici. Indikatori kvalitete odgojno-obrazovnog procesa najviše su grupirani oko međuljudskih odnosa, spremnosti na pomaganje i suradnju, prijateljskih druženja i vršnjačke prihvaćenosti te vlastitoga doprinosa učenju i radu. (Buljubašić-Kuzmanović, 2009)

Kooperativnim učenjem, djeca uče prihvaćati različitosti drugih, poštivati mišljenje i stavove ljudi u okolini, vježbaju dobru komunikaciju i time stječu potrebne socijalne vještine. Vršnjaci su vrlo bitni u socijalizaciji djece s teškoćama u razvoju. Prihvaćanjem u grupi, djeca s teškoćama u razvoju postaju samopouzdanija i lakše uspostavljaju interakciju s okolinom u kojoj žive.

4.2.3. Integracija djece s teškoćama u razvoju u školski sustav

Socijalizacija djece i mladeži s teškoćama u razvoju postao je vrlo aktualan problem u svijetu tek u posljednjih tridesetak godina. Naime, proteklih desetak godina, u društvu je bio prihvaćen stav prema kojemu osobe s invaliditetom ne mogu funkcionirati u svojoj okolini. Zato su se tradicionalni oblici odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju odvijao se ponajviše u specijalnim školama u kojima su djeca odgajana i obrazovana na način koji je uvažavao njihove razvojne poteškoće. Problem takvih škola bio je zanemarivanje određenih postojećih potencijala koja su mogli razviti te posebno da nisu stjecala takvo socijalno i emocionalno iskustvo koje bi im omogućilo kasnije uključivanje u sve aspekte društvenog i profesionalnog života. Takve škole su osposobljavale djecu za život samo u grupama sebi sličnih. (Sekulić-Majurec, 1997)

Krajem šezdesetih godina ovoga stoljeća počinje se u svijetu preispitivati etička opravdanost odvajanja osoba s teškoćama u razvoju od ostalog dijela populacije tijekom njihova života, a posebno tijekom odgoja i obrazovanja, uočavati negativne posljedice takvog stanja i pronalaziti mogućnosti njihova otklanjanja i prevladavanja. Veliki utjecaj su imali psihologijske i medicinske spoznaje, ideje o demokratizaciji obrazovanja te dokumenti i preporuke većine uglednih svjetskih organizacija. (Sekulić-Majurec, 1997)

Danas se puno više truda ulaže u zajedničko školovanje djece s teškoćama u razvoju i djece bez takvih teškoća. Nastoji se što je moguće veći broj djece s teškoćama u razvoju školovati u redovnim školama. Ali, samo kada se može objektivno pretpostaviti da je takav oblik školovanja povoljnija mogućnost za određeno dijete, da će se, zahvaljujući tome, ono uspješnije razvijati u različitim područjima razvoja (posebno kognitivnom, socijalnom i emocionalnom), uspješnije napredovati tijekom školovanja i postizati veću akademsku uspješnost te, posebno, uspješnije se socijalizirati (Sekulić-Majurec, 1988).

Socijalizacija je vrlo bitna za sve ljude, a najviše za djecu tijekom njihovog razvoja i obrazovanja. Odvajanje djece s poteškoćama u razvoju i onih koji nemaju poteškoće, predstavlja određeni oblik diskriminacije i uvelike narušava njihovo mišljenje o sebi. Djeca s poteškoćama u razvoju osjećaju se manje vrijednima ukoliko nisu u kontaktu s drugom djecom.

4.2.4. Integrativno učenje i individualizirani pristup učeniku

Integracijom učenika u nastavu, svaka škola treba primjenjivati individualizirani program koji će biti usmjeren prema potrebama i sposobnostima učenika. Prema Buljubašić (2007) integrativni pristup učenju nema samo naglasak na izdvojene kognitivne aspekte, nego naglašava intelektualni, društveni, emocionalni i estetski razvoj te podržava cjelovit razvoj učenika. U središtu je integrativnog učenja treba biti individualizirani program koji je usmjeren prema učeniku, a ne prema predmetu. Suvremeno učenje usmjereno je protiv tromog znanja te se temelji na kooperativno-integrativnim didaktičkim pristupima. Takav pristup učenju omogućava stjecanje kvalifikacije koje će biti korisne ne samo sada, nego i u budućnosti. (Buljubašić, 2007)

Iz navedenog se može zaključiti da se integrativnim učenjem, u čijem središtu se nalazi individualizirani program, nastoji pristupiti učeniku u skladu s njegovim sposobnostima, odnosno, da je učenik, sa svojim potrebama, vještinama, predznanjima i interesima u središtu učenja. Individualiziranim pristupom, učeniku će se omogućiti, ovisno o njegovim potrebama, usmeno odgovaranje, smanjen broj zadataka, ukoliko se radi o pismenom ispitu te uvažiti teškoće u prepisivanju. I treba staviti naglasak na pohvalu, a izbjegavati kritiziranje.

4.2.5. Inkluzivna kultura škole

U suvremenom pristupu obrazovanja nastoji se uvažavati različitost svih učenika pa tako i učenika koji imaju određene teškoće u razvoju. Taj cilj se želi postići provođenjem inkluzivne kulture škole. Igrić i sur. (2009, u Ivančić, Stančić, 2013) iznose da prema ideji modela inkluzijene treba negirati određeno oštećenje koje je prisutno, ali da ono ne umanjuje vrijednost osobe kao ljudskog bića jer invaliditet društveno nametnut kao ograničenje.

Prema Palekčić (2002, u Ivančić, Stančić, 2013), u inkluzivnom pristupu u obrazovanju dolazi do promjena odnosa između učitelja i učenika. Vrlo je bitna informiranost učitelja o potrebama djece s teškoćama u razvoju te učiteljevi stavovi o djeci s teškoćama u razvoju. Učitelji su svakodnevno u izravnom kontaktu s djetetom, pa tako svojim razumijevanjem i reakcijama na djetetovo ponašanje mogu imati osobit utjecaj na prilagođavanje djeteta u školski sustav. (Bartolac, 2013)

Učitelj ima odgovornost omogućiti učenicima s teškoćama u razvoju učenje i napredovanje u skladu s njihovim sposobnostima, stoga je vrlo važno osposobiti učitelja za

rad s takvom djecom. Prije svega, najvažnije je da učitelj prihvati dijete koje ima određenu poteškoću u razredu. Učiteljevo prihvaćanje utjecat će i na druge učenike, jer oni često oponašaju model ponašanja učitelja. Zatim, učiteljima moraju znati kreirati i provoditi primjerene pristupe i programe koji će biti uskladu s razvojnim sposobnostima i potrebama djece s teškoćama u razvoju. Ostvarivanje prilagođenog programa uz povoljnu odgojnu klimu i komunikaciju urazrednom okruženju, te uz kvalitetnu suradnju s članovima obitelji učenika posebnim potrebama trebalo bi omogućiti uspješnu socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju. (Đuranović, Klasnić, Lapat, 2012)

Inkluzivnom kulturom se oblikuje pozitivna i poticajna odgojna sredina koja će omogućiti učenicima stjecanje socijalnih iskustava. Potpuna učenikova uključenost u nastavi i interakcija s drugim učenicima oblikuje razvoj učenikove osobnosti. Inkluzivnom kulturom se potiče interaktivnost u poučavanju u kojem se traži mišljenje učenika te je primaran rad u grupama. Suvremen pristup od učitelja traži korištenje prilagodljivih nastavnih materijala, tehnika i strategija ovisno o učenikovim sposobnostima. (Ivančić, Stančić, 2013)

Iz navedenog se može zaključiti da inkluzivna kultura stavlja naglasak na odnos društva prema djeci s teškoćama. Društvo može smatrati ograničenjem određenu poteškoću i time onemogućiti uspješnu socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju. Provođenjem inkluzivne kulture u školama smanjuje se navedeni problem jer inkluzivna kultura potiče jednakost svih učenika, a time se i unaprijeđuje sama socijalizacija djece s teškoćama u razvoju.

5. Asistent u nastavi

Asistent u nastavi je osoba koja provodi individualan rad s učenicima koji imaju određene teškoće u razvoju, a inkluzivnom kulturom su uključeni u školski sustav s drugim učenicima. Asistent u nastavi pomaže učeniku da što bolje usvoji odgojno-obrazovni sadržaj. Osim toga, pomaže i učeniku u uspostavljanju interakcije s okolinom. (Greenspan i Wieder, 2003) Asistent u nastavi mogu biti studenti Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Učiteljskog fakulteta, zatim studenti pedagogije i psihologije ili nezaposleni stručnjaci istog. Posao asistenta u nastavi mogu obavljati i osobe sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem koje su prošle dodatno osposobljavanje. (www.idem.hr).

Kada sam započela posao asistenta u nastavi dobila sam zaduženja kojih sam se trebala pridržavati. Iz spomenutih zaduženja shvatila sam da asistent nije samo pomoć učeniku koji ima teškoće, nego i učitelju i cijelom razredu. Pomoć svim učenicima je vrlo

bitna jer se na taj način, učenik koji je dobio asistenta, ne osjeća izdvojeno, odnosno izbjegava se njegova stigmatizacija. Učenik bi trebao uz pomoć asistenta svladati socijalno-psihološke prepreke nastavnih sadržaja i postati samostalan u učenju što je više moguće. Ukoliko je potrebno, asistent treba, u dogovoru s učenikom, učiteljem ili stručnim suradnikom, zapisivati potrebno gradivo i prepisivati s ploče. Kod pismenog ocjenjivanja asistent treba biti uz dijete i objasniti mi zadatak koji mu nije jasan, ako treba pročitati ga, ali ne davati konačne odgovore. Koordinator škole (pedagog, psiholog ili defektolog) upoznaje asistenta s politikom škole, osigurava mu uvijete rada, određuje program rada s učenikom s teškoćama u razvoju te definira njegovu ulogu u razredu. Roditelji trebaju ukazati asistentu na posebnosti djeteta. Svaki asistent bi trebao dolaziti deset minuta prije učenika u školu, osim ako se drugačije dogovorio s roditeljem, razrednikom ili stručnim suradnicima škole. Osim četiri školska sata, asistent je dužan provoditi i odmore uz učenika. Također ima dužnost dolaziti jednom mjesečno na konzultacije kod koordinatora projekta i predati izvješće o učeniku zajedno s potpisanom satnicom i ugovorom. (Prilog 1)

Osim tehničke podrške učeniku, učitelju i ostalim sudionicima u procesu inkluzivne kulture, asistent je velika podrška učeniku u razvoju socijalnih vještina i općenito u njegovom socioemocionalnom razvoju. Potiče učenika u razvoju pozitivne slike o sebi kako bi učenik s teškoćama u razvoju imao više samopouzdanja. Uključivanjem učenika s teškoćama u razvoju u redovne škole postiže se njihova socijalizacija, jača osobnost i razvija cjelokupna ličnost.

6. Terapijsko jahanje

6.1. O udruzi

Udruga *Mogu* ima dugogodišnje iskustvo u radu s roditeljima djece s posebnim potrebama. Kroz taj rad, a na inicijativu samih roditelja smo osvijestili potrebu razvoja novog vida rada s roditeljima u kojem bi sami roditelji mogli učiti zajedno u interakciji s drugim roditeljima u udruzi. Osim s drugim roditeljima, pomažu i voditeljima terapijskog jahanja u uspostavljanju interakcije s njihovim djetetom. Roditelji koji su duže vrijeme u udruzi, na temelju svog osobnog iskustva i iskustva koje su stekli kroz rad savolonterima terapijskog jahanja, mogu drugim roditeljima pružiti veliku podršku i pomoć. Roditelji djece s teškoćama u razvoju puno će lakše i brže prihvatiti njihovu pomoć drugih roditelja jer se međusobno razumije i dijele slična iskustva.

Korisnici programa udruge su djeca i mladi s posebnim potrebama integrirani u redovni sustav odgoja i obrazovanja, njihovi roditelji, učitelji i vršnjaci. Učinci provedenih programa se očituju, prije svega, u boljem školskom uspjehu i primjerenijoj socijalnoj integraciji učenika s posebnim potrebama u redovnim razredima. Osim toga, roditelji djece koja dolaze na terapiju jahanja imaju realniju sliku sposobnosti svoje djece i u skladu s njihovim potrebama, nastoje realizirati određene potencijale. Djeca s poteškoćama u razvoju imaju priliku aktivno sudjelovati u različitim aktivnostima sa svojim vršnjacima bez poteškoća u razvoju, što je temelj njihove socijalne integracije i značajno utječe na stvaranje pozitivne slike o sebi.

6.2. Što je to terapijsko jahanje?

Postoji nekoliko definicija koje objašnjavaju što je to terapijsko jahanje. Prema pravilniku Hrvatskog saveza za terapijsko jahanje, jahanje je oblik konjanništva namijenjen i prilagođen djeci s teškoćama u razvoju, osobama s motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima, te osobama sa psihičkim i emocionalnim poteškoćama, a u svrhu terapije, rehabilitacije i općenito poboljšanja kvalitete života istih. Prvi zapisi o vrijednostima terapije na konjima datiraju još iz davne 1875. Godine kada je francuski liječnik Cassaigni koristio jahanje za liječenje različitih oboljenja i primijetio čitav niz pozitivnih terapijskih učinaka. Najveći napredak primjetio je kod bolesnika s neurološkim poremećajima: bolje držanje tijela, poboljšanje ravnoteža, bolja pokretljivost zglobova i općenito bolje psihološko stanje organizma. Danas se u konjaničkom svijetu sve češće susrećemo s pojmovima: terapijsko jahanje, hipoterapija, jahanje za osobe s posebnim potrebama, zatim psihoterapija uz pomoć konja, vožnja kočijom za osobe s invaliditetom i slično. Sve ove aktivnosti ne samo što pružaju osobama s invaliditetom mnoge fizičke i psihičke dobrobiti, već im omogućavaju bavljenje sportom u kojem ravnopravno sudjeluju i žene i muškarci, i oni potpuno zdravi i oni s poteškoćama u kretanju. Konji nemaju predrasude prema ljudima, njima je samo bitna vrijednost ljudskih bića. (Hrvatska olimpijska akademija i Hrvatski savez za terapijsko jahanje, 2010)

6.3. Pozitivni aspekti terapijskog jahanja

Terapijsko jahanje dijeli se na tri velika područja: medicinski, odgojno obrazovni i sportsko rekreacijski aspekt. Ima za cilj poboljšanje fizičkog, psihičkog i socijalnog aspekta

života osoba s teškoćama u razvoju kroz aktivnosti vezane uz konje (rekreativno ili sportsko jahanje, pedagoško jahanje, hipoterapiju, voltažiranje i vožnju).

Terapijsko jahanje je rehabilitacijski program kojeg provodi instruktor terapijskog jahanja, to jest, osoba koja je uz potrebna znanja i vještine vezane uz konjaništvo, prošla dopunsku edukaciju o izboru, držanju i obuci terapijskog konja, posebnoj opremi, kao i iz medicinskog područja, te provodi programe koji ostavljaju fizioterapijske, ali i psihoterapijske i socioterapijske ciljeve.

Primarni cilj u terapijskom jahanju za osobe s invaliditetom jest održavanje ravnoteže. Da bi održao ravnotežu, jahač se mora uravnotežiti s konjem tako što će aktivirati velike skupine mišića prednje i stražnje strane trupa. Osim ravnoteže, jahanje kod osoba s teškoćama može značajno utjecati na koordinaciju odnosno stjecanju novih motoričkih vještina. (Hrvatska olimpijska akademija i Hrvatski savez za terapijsko jahanje, 2010)

6.3.1. Psihološki učinci

Vježbanje na svježem zraku u prirodi, izvan bolnice, liječničke ordinacije, terapijskih prostorija i dvorana ili kuće, pomaže ljudima da se osjećaju bolje. Samopouzdanje se stječe usavršavanjem i stjecanjem novih vještina koje u početku kreću od zauzimanja pravilnog sjedećeg položaja i održavanja ravnoteže u tom položaju te nastavno do razvoja jahačkih vještina prilagođenih jahačevim sposobnostima. Razvojem sposobnosti jahača dolazi do stimulacije psihosomatskog sustava što rezultira pozitivnim uzbuđenjem i zadovoljstvom. Što su veće jahačeve sposobnosti, to je i veće samopouzdanje. (Hrvatska olimpijska akademija i Hrvatski savez za terapijsko jahanje, 2010)

6.3.2. Socijalni učinci

Program terapijskog jahanja obično se provodi grupno prilagođeno jahačevim sposobnostima i dobi. Poželjno je da se grupa međusobno upozna i razmjenjuje određena iskustva. Na taj način dolazi do interakcije između grupe jahača, njihove povezanosti u smislu razvoja određenih socijalnih odnosa. Dobar instruktor terapijskog jahanja će usmjeravati i razvijati iskustva u grupi kao što su zajedničko jahanje, ljubav prema životinjama, mogućnost boljeg upoznavanja, izražavanja pojedinca i njegovih sposobnosti. U grupi je također bitna i interakcija između jahača, voditelja programa, roditelja djece i ostalih dionika terapijskog programa. Povezanost skupine je vidljiva u zajedničkim specifičnim problemima vezanim uz osobe s teškoćama u razvoju s kojima se iste susreću u

svakodnevnom životu i rehabilitaciji. Kako su osobe s teškoćama, naročito djeca vezana za roditelje, učenjem pravilnog postupanja i ponašanja tijekom jahanja, učimo jahače razvijanju vještina ponašanja u društvu i s drugim osobama mimo roditelja. Uključujući jahače u brigu o konjima: hranjenje, napajanje, čišćenje, briga o zdravlju i sl. veže jahača uz konja a time jača i ljubav prema drugim životinjama.(Hrvatska olimpijska akademija i Hrvatski savez za terapijsko jahanje, 2010)

6.3.3. Odgojno-obrazovni učinci

Kroz jahanje i igru koja je sastavni dio sata terapijskog jahanja djecu koja ne idu u školu na puno lakši i njima prihvatljiviji način učimo nove sadržaje: Potičemo razvoj svijesti o vlastitom tijelu i pozitivnu sliku o sebi, upućuje se u prostorne i vremenske relacije, razvijaju vizualnu percepciju, zatim auditivnu (imenovanje pojedinih predmeta, stimulacija slušanja i govorenja) percepciju, taktilnu percepciju. Nadalje razvijaju vizualno-motornu koordinaciju najčešće kroz igru (nošenje, ubacivanje, utrka spora i brza, slalom, koluti na čunjeve, zeleno i crveno svjetlo, lov na blago...), vježbaju ravnotežu i usklađivanje tijela i pokret. Edukacijski zadaci susenzomotorni odgoj, komunikacija i razvoj govora, briga o sebi, spoznavanje uže i šire okoline, tjelesno zdrastvena kultura, kreativnost, socijalizacija.(Hrvatska olimpijska akademija i Hrvatski savez za terapijsko jahanje, 2010)

6.3.4. Utjecaj jahanja na osnovne psihološke promjene

Ispunjenjem određenih psiholoških potreba, čovjek si osigurava stabilan, zdrav, slobodan i skladan život. Te potrebe su: potreba za pripadanjem, potreba za moći, potreba za slobodom, potreba za zabavom. Potrebu za pripadanjem, iako imamo obitelj, često zadovoljavamo životinjama. Posebno se u tome ističu konji jer su oni strpljivi „slušaoci“ i tu se stvara osjećaj nesebične i bezuvjetne ljubavi.(Hrvatska olimpijska akademija i Hrvatski savez za terapijsko jahanje, 2010)

Odnos sa životinjama, također, zadovoljava i potrebu za moći. „Sjediti na konju, tako velikoj, snažnoj i po ljepoti svakako impresivnoj životinji, kretati se u skladu s njome, vladati njome u jednom specifičnom „prijateljskom“ odnosu, u potpunosti zadovoljava ovu potrebu.“Potreba za slobodom dolazi do izražaja u međusobnom odnosu poštovanja između jahača i konja. Najviše treba istaknuti slobodu gibanja vlastitog tijela u skladu s pokretima konja. Drugim riječima, čovjek je sjedinjen s prirodom. Druženje s konjima donosi i zadovoljenje i četvrte psihološke potrebe, a to je potreba za zabavom. Čovjek se uvijek želi

osjećati zadovoljno i istinski uživati, a upravo nam životinje kao što su konji mogu priuštiti taj osjećaj.

Terapijsko jahanje omogućava djeci da zadovolje svoje psihološke potrebe i tako se osjećaju skladnije, zdravije i slobonije jer čovjeka čini potpunim jedinstvo i njegovog fizičkog i psihičkog stanja. (Hrvatska olimpijska akademija i Hrvatski savez za terapijsko jahanje, 2010)

6.3.5. Utjecaj jahanja na razvoj socijalnih vještina

Svaki pojedinac različito se prilagođava određenoj okolini, odnosno životu u zajednici. Sada se postavlja pitanje kako terapijsko jahanje može pridonijeti uspješnijoj socijalizaciji te kvalitetnijoj integraciji u socijalnoj sredini. „S obzirom da su konji izrazito društvena stvorenja s velikom sposobnošću percepcije i refletiranja svega onoga što prepoznaju iz govora našeg tijela, učenjem kontroliranog i odgovarajućeg ponašanja, osoba s teškoćama razvija jedinstvenu povezanost s konjem, što pomaže razvitku njezinog vlastitog samopouzdanja, osjećaja povjerenja, koncentracije i strpljenja.“ Terapijskim jahanjem, dijete uči prihvaćati određenu odgovornost, uspostavlja verbalnu i neverbalnu komunikaciju, bliskost s konjem pridonosi općem osjećaju dobrobiti. Ako je poduka pravilna, dijete s teškoćama u razvoju, može postati vođa i iskazivati određene naredbe, a time jačati vlastito samopouzdanje i osobnost. Postizanjem samopouzdanja, dijete će lakše razvijati određenu interakciju s drugom djecom, pa i odraslim ljudima, a to sve pridonosi poboljšanju kvalitete života i uspješnijoj socijalizaciji djece s teškoćama u razvoju. (Hrvatska olimpijska akademija i Hrvatski savez za terapijsko jahanje, 2010)

7. Metodologija

7.1. Problem istraživanja

Smatram da je socijalizacija vrlo bitna u životu svakog čovjeka, a ponajviše kod djece koja imaju poteškoće u razvoju te se zbog toga osjećaju drugačijima od drugih. Zbog nemogućnosti obavljanja nekih zadataka kao što to čine ostala djeca, osjećaju se manje vrijednima i imaju manjak samopoštovanja što ih sprječava da uspostave normalnu interakciju s drugim ljudima. Zato je potrebno da se djeci s teškoćama u razvoju omogući najbolja moguća socijalizacija kroz različite aktivnosti, radionice, individualiziranim programom u školi i raznim izvannastavnim aktivnostima gdje će oni postati svjesni svojih pozitivnih osobina i početi graditi pozitivnu sliku o sebi a time će biti uspješna i sama socijalizacija. Upravo zbog važnosti socijalizacije djece s teškoćama u razvoju, odlučila sam nešto više saznati o problemu socijalizacije te sam problem istraživanja izrazila u obliku sljedećeg pitanja: Kako omogućiti što bolju socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju?

7.2. Plan istraživanja

Prilikom izrade istraživačkog plana postavila sam nekoliko ciljeva, a zatim sam prema njima odredila kriterije i načine prikupljanja podataka koji će omogućiti ostvarenje postavljenih ciljeva. Odlučila sam se za promatranje i sudjelovanje u samoj nastavi kao asistent u nastavi te provođenje intervjua sa sudionicima u procesu socijalizacije djece s teškoćama u razvoju. Ciljeve istraživanja sam prikazala u tablici 1.

Tablica 1: Istraživačka pitanja

Istraživačka pitanja	Istraživačka pitanja Slučaj 1	Istraživačka pitanja Slučaj 2
Koji čimbenici utječu na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju?	Kako inkluzivna kultura djece s teškoćama u razvoju u školski sustav utječe na razvoj njihovih socijalnih vještina?	Koji su socijalni učinci terapijskog jahanja na djecu s teškoćama u razvoju?
Kako omogućiti socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju u školskom kontekstu?	Kako asistent u nastavi utječe na socijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju?	Koji su psihološki učinci terapijskog jahanja na djecu s teškoćama u razvoju?
Koje su mogućnosti socijalizacije djece s teškoćama u razvoju izvan školskog konteksta?	Kako odnos s drugim učenicima utječe na socioemocionalni razvoj djece s teškoćama u razvoju?	Kako terapijsko jahanje utječe na razvoj socijalnih vještina kod djece s teškoćama u razvoju?
Koji su problemi socijalizacije djece s teškoćama u razvoju?	Kako inkluzivna kultura utječe na razvoj osobnosti djece s teškoćama u razvoju?	Kako terapijsko jahanje utječe na osnovne psihološke promjene djece s teškoćama u razvoju?

7.3. Postupci prikupljanja podataka

Za vrijeme rada kao asistent u nastavi i promatranja terapijskog jahanja koristila sam sustavno promatranje, intervju kako bih dobila potrebite podatke te istraživački dnevnik kako bih bilješke mogla sustavno bilježiti.

a) Sustavno promatranje

Sustavno je promatranje najprirodniji i najizravniji način prikupljanja podataka. Osim toga, sustavno promatranje je i sudjelujuće promatranje te su time i prikupljeni podaci pouzdaniji. U njemu promatrač svjesno sudjeluje. Sustavno promatranje može biti promatranje pomoću tehničkih Pomagala (videozapis, magnetofon ili kazetofon) te promatranje i bilježenje promotrenog po promatraču. (Mužić, 2004)

b) Intervju

Intervju je najljudskiji način prikupljanja podataka jer ispitanici osobno sudjeluju u razgovoru, navodi Mužić (2004). Razlikuje vezani i slobodni intervju. Kod vezanog intervju su točno određena pitanja ili redoslijed sadržaja koji tim pitanjima treba obuhvatiti, dok kod slobodnog intervju su tek smjernice za vođenje razgovora. Također Mužić (2004) razlikuje individualni i grupni intervju. U grupnom intervju sudionici slušaju odgovore ostalih i u tom kontekstu mogu davati svoje odgovore. Grupse, u kojoj se provodi intervju, može sastojati od 6 do 12 sudionika, a broj pitanja ne treba prelaziti deset radi toga da svi sudionici mogu odgovoriti na njih.

c) Studija slučaja

Studija slučaja je „istraživanje o stupnju djelovanja“, navode Nisbet i Watt (prema Cohen, Manion i Morrison, 2005). Metodom slučaja prikupljaju se podaci o izabranim ili dogođenim slučajevima u cilju poduzimanja intervencije i dolaženja do prvih ili trajnijih spoznaja. Metodom slučaja odabrani slučajevi, a to je pojedinac ili društvena jedinica, zahvaćaju se cjelovito i pomoću više metoda, a najčešće pomoću analize dokumenata, intervju i promatranja. Proučavanje slučaja je posebna metoda kojom se podaci sređuju i iskazuju s ciljem da se ne naruši sam karakter promatranog predmeta. U metodi slučaja

znanstvenik čuva cjelinu predmeta tako da izučava obilje raznostranih podataka, da gleda predmet urazličitim razinama apstrakcije, da sređuje podatke u indekse i tipove te otkriva interakcije u vremenskom tijeku. Metoda slučaja sastoji se od niza istraživačkih postupaka usredotočenih na rješavanje problema pojedinca ili društvene jedinice u kontinuumu njegovih situacija. (Biličić, 2005)

d) Istraživački dnevnik

Istraživački dnevnik se koristi u istraživanju kako bi se mogli zabilježiti prikupljeni podatci tijekom provođenja samog istraživanja. Bilješke u istraživačkom dnevniku mogu se sustavno voditi nakon svakog promatranja ili provođenja različitih aktivnosti te će na taj način prikupljeni podatci biti pouzdaniji.

7.4. Kontekst istraživanja

Tablica 2: Ispitanici

Dječak (S1)– znatiželjan dječak, učenik 7. razreda Osnovne škole „August Šenoa“ u Osijeku, koji ima Aspergerov sindrom. Kod njega su najizraženije socijalne poteškoće. Nerazvijene socijalne vještine mu stvaraju probleme kod uspostavljanja normalne komunikacije s drugim ljudima. Osim toga, nedostatak empatije prema ljudima oko sebe izolira ga od njegovih vršanjaka jer on nije svjestan njihovih osjećaja.
Dječak(S2) – dječak koji boluje od cerebralne paralize, uključen u udrugu <i>Mogu</i> 3 godine, na preporuku liječnika. Osim paraplegije zdjelice i nogu, ima i oštećenu senzornu funkciju te je otkrivena i slabovidnost. Vrlo je komunikativan i voli odlutati u svoj svijet mašte.

7.5. Etički aspekt kvalitativnog istraživanja

U dogovoru s pedagoginjom i razrednicom podijelila sam učenicima suglasnost kako bi njihovi roditelji potpisali dopuštenje za sudjelovanje njihovog djeteta u istraživanju, odnosno promatranje njihove djece i provođenje intervjua. Također sam i u udruzi „Mogu“ dala roditeljima ispitanika da potpišu suglasnot za sudjelovanje njihove djece u istraživanju i dopuštenje da budem prisutna tijekom sati terapijskog jahanja ispitanika.

7.6. Postupak

Za što pouzdanije podatke o procesu integracije i inkluzije učenika s teškoćama u razvoju u školski sustav, te utjecaju na njihovu socijalizaciju, odlučila sam provesti 30 dana kao asistent u nastavi. Prema pravilniku koji se odnosi na posao asistenta u nastavi, provodila sam svaki dan 4 školska sata i odmore s učenikom (S1). Osim promatranja učenika kojemu sam bila asistentica, provela sam i intervju s ostalim učenicima u razredu te razgovarala i s nastavnicima, pedagoginjom i majkom učenika. Intervju je bio polustrukturiran, tako da učenici nisu imali dojam da su propitivani i mogli su dati svoje iskrene i otvorene odgovore. Svaki dan sam, kroz razgovor i druženje, saznala nešto novo o S1 i njegovom odnosu s ostalim učenicima. Također sam sustavno vodila istraživački dnevnik. Svaki dan sam bilježila što se događalo na pojedinom školskom satu i ostale situacije tijekom moje prisutnosti u školi. Iste bilješke koje sam vodila u svom istraživačkom dnevniku, pisala sam i roditeljima S1. On je tu bilježnicu nazvao informativka. Iz informativke, roditelji su mogli vidjeti sve što se događalo u školi i na taj način su svaki imali određenu komunikaciju sa mnom.

Podatke o utjecaju terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju, prikupila sam sustavnim promatranjem same terapije i provodeći intervju s polaznikom terapijskog jahanja (S2), voditeljima terapijskog jahanja te njegovom majkom. U dogovoru s voditeljicama terapijskog jahanja, odlučile smo kako ću kroz idućih 6 tjedana dolaziti na terapijsko jahanje odabranog ispitanika. Tijekom terapijskih sati koje sam promatrala, bila sam uključena u svaku terapijsku aktivnost zajedno s dječakom i roditeljima. Svaki sat terapijskog jahanja trajao je 45 minuta u šetnji konja i jahanju. Svoje bilješke nakon sustavnog promatranja i sudjelovanja u samoj terapiji, bilježila sam u istraživaškom dnevniku. Elementi koje sam bilježila bili su: dolazak u udrugu i pojahivanje, odnos s konjem, socijalni učinci terapijskog jahanja te sjahivanje. Intervju je biopolustrukturiran i na taj način sam ostavila prostora i voditeljima jahanja i roditeljima djece da sami govore o svojim iskustvima terapijskog jahanja. Također sam tijekom svake terapije vodila i razgovor s ispitanicima kako bih imala bolji uvid na utjecaj terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju. Odlučila sam i fotografirati samu udrugu te način rada i međuljudske odnose u samoj udruzi kako bih imala što pouzdanije podatke u izradi istraživačkog dnevnika.

8. Rezultati istraživanja i rasprava

8.1. Slučaj 1.

S1 je dječak sedmog razreda koji ima Aspergerov sindrom. Aspergerov sindrom je razvojni poremećaj koji pripada širokoj kategoriji pervazivnih razvojnih poremećaja. Glavno kliničko obilježje djece s Aspergerovim sindromom su brojne poteškoće vezane uz socijalne interakcije i poteškoće komunikacije, iako se radi o populaciji prosječne ili iznadprosječne inteligencije i dobrih ekspresivnih jezičnih sposobnosti. Navedena obilježja ih razlikuju od autista. Teškoće koje se očituju tijekom socijalnih interakcija kod ove djece su: nerazumijevanje neverbalnih signala, emocija, problemi s razumijevanjem metafora, ironije, sarkazma, teškoće u započinjanju spontanog razgovora, „egocentričan konverzacijski stil”, teškoće apstraktnog mišljenja te razvojno neprikladni interesi, navode Šimleša i Ljubešić (2009).

U samom pristupu su najčešće neosjetljivi na osjećaje drugih ljudi, na njihove namjere, na neke neverbalne znakove prisutne u komunikaciji, primjerice znakove dosade, želje za privatnošću i slično. Određene socijalne situacije, djeca s Aspergerovim sindromom različito intepretiraju. Djecu s Aspergerovim sindromom je potrebno učiti određenim socijalnim vještinama i primjeni socijalnih pravila. Oni nenamjerno krše norme, odnosno određena socijalna pravila jer ih teško prepoznaju. Iz tog razloga imaju potrebu kontrolirati socijalne situacije u skladu sa svojim ograničenim razumijevanjem socijalnih situacija. (Šimleša, Ljubešić, 2009)

8.1.1. Promatrenje

Posao asistenta u nastavi sam započela 23.4.2015. godine u trajanju od 40 dana. Cijelo vrijeme boravka u školi, kao asistent u nastavi, prikupljala sam podatke potrebne za empirijski dio istraživanja. Odлучila sam promatrati nekoliko elemenata: odnos S1 prema školi, prema nastavnim predmetima, odnos prema djelatnicima škole, odnos s vršnjacima, asistentu te socijalne učinke inkluzije učenika u redovnu nastavu.

8.1.1.1. Odnos prema školi

S1 ima pozitivan odnos prema školi. Voli biti na nastavnim satima te dolazi na nastavu i kad to ne mora. Naime, S1 ne bi trebao biti na nastavnim satima na kojima nije prisutan

asistent. Bez prisutnosti asistenta može ostati u školi isključivo ako mu je to dopušteno od nastavnika određenog predmeta. Razlog tome je nemogućnost S1 u samostalnom svladavanju pojedinog nastavnog sadržaja. Osim toga, nastavnici ne mogu istovremeno usmjeriti pažnju i na S1 i njegove individualne potrebe i na ostale učenike u razredu. Zanimljivo je da S1 moli nastavnike da ostane na njihovim predmetima i kada asistentu završi radno vrijeme. Na upit zašto uporno inzistira na ostajanju u školi i kad ja odlazim, uvijek bi bio isti odgovor, jer on voli školu. Također bi često rekao da voli ostati družiti se s prijateljima. Budući da se nastava održava uvijek u prijedpodnevnj smjeni, S1 nije dolazio na prve nastavne sate jer se ujutro osjeća umorno, ali i to je ovisilo isključivo o predmetu koji ima prvi sat.

Iako pokazuje pozitivan stav općenito prema školi, nema jednak odnos prema svim predmetima. Uočila sam da se njegov stav prema pojedinom predmetu mijenja ovisno o odnosu kakav ima s nastavnikom tog predmeta. Osim odnosa s nastavnicima, na stav prema predmetu, utječe i njegova individualna mogućnost svladavanja predmetnog sadržaja.

8.1.1.2. Odnos prema pojedinom predmetu

S1 ima različit stav prema pojedinom predmetu. Budući da sam svaki dan provodila 4 školska sata sa S1, ovdje ću izložiti samo one predmete na kojima sam imala mogućnost biti prisutna tijekom svog rada kao asistent u nastavi.

a) Hrvatski jezik

S1 voli biti na satu hrvatskog jezika. Iako je često odbijao napraviti zadani zadatak, ipak bi to na kraju učinio, na nagovor nastavnice. Uočila sam vrlo pozitivan odnos s nastavnicom hrvatskog jezika. Trudila se uvijek pripremiti zadatke koji su prilagođeni sposobnostima S1. Često sam čula da ga pohvaljuje za dobro odrađeni zadatak, a ako nije bio točan, onda bi mu ukazala na pogrešku, istovremeno pohvaljujući uloženi trud. S1 je često postavljao nastavnici pitanja koja se tiče njezinog privatnog života. Ona je uvijek dala primjeren odgovor na postavljeno pitanje. Njega bi razveselila njezina srdačnost i volja za komunikacijom. Pod satom hrvatskog jezika, S1 se često ustajao i crtao po ploči, nastavnica mu je to dopuštala, ukoliko joj ploča nije bila potrebna za obrađivanjem nastavnog sadržaja. Jedan dan je donio malu bočicu vode na nastavu i špricao sebe i po stolu. Nije uvažavao ništa što sam mu ja rekla, objašnjavajući kako ne sprica vodu po drugima, nego po sebi. Zatim mu je nastavnica objasnila, na vrlo pozitivan način, zašto to ne smije činiti. Njezin odnos sa S1 je

mного pomogao u razvoju njegovih socijalnih vještina i u prihvaćanju nekih osnova primjerenog ponašanja na nastavi. Često sam čula kako je tražio od nastavnice mišljenje o njegovom ponašanju tijekom satu i vidjelo se da mu je stalo da dobije njezinu pohvalu.

b) Matematika

Prema predmetu matematike, S1 je imao pozitivan odnos. Inzistirao je biti na svakom satu matematike i bez prisutnosti asistenta. Nastavnica matematike mu je nekad dopuštala da ostane, ukoliko je znala da će moći pružiti jednaku pažnju i S1 i drugim učenicima. Budući da S1 prati nastavu prema prilagođenom programu, ima posebne kopirane listiće sa svojim zadacima. S1 ne može samostalno rješavati niti zadatke koji su prilagođeni njegovim sposobnostima. Svaki novi zadatak mora mu biti objašnjen nekoliko puta. Iako mi se ponekad činilo da ne pokazuje zanimanje za matematiku i da zato ne ulaže previše truda u rješavanju zadataka. Budući da ni ispite znanja ne može samostalno riješiti, uz dopuštenje nastavnice, rješavao ih je uz moju pomoć. Ocjenu je dobivao ovisno o točnosti riješenih zadataka, ali uz ocjenu je nastavnica napisala objašnjenje da je ispit riješen uz pomoć asistenta. S1 ima pozitivan odnos s nastavnicom matematike. Uvijek kad ju sretne na hodniku, uspostavlja komunikaciju. Često ju pita kako je danas, što je radila za vikend, ide li na more i slično. Iako se nastavnica čini strogo, uvijek se nasmije i odgovori mu na postavljena pitanja. Također sam uočila da je mnogo puta tražila od drugih učenika da pokažu više razumijevanja za ponašanje S1.

c) Engleski jezik

S1 ne voli engleski jezik kao predmet, ali ne izbjegava biti na satu jer ima pozitivan odnos s nastavnicom engleskog jezika koja je također i razrednica S1. Nastavnica mu uvijek pripremi posebne listiće uređene prema prilagođenom programu. S1 rješava zadatke uz pomoć asistentice. Uočila sam da mu je engleski jezik jedan od težih predmeta, naime S1 ne pokazuje nikakvo razumijevanje jezika. prilikom usmenog odgovaranja, S1 ne odgovara pred pločom kao ostali učenici, nego sjedi za stolom nastavnice ili ona dodje kod njega u klupu. Na taj način mu pokušava olakšati odgovaranje, da se osjeća ugodno prilikom ispitivanja. Često sam imala prilike čuti da S1 pita nastavnicu je li bio dobar na satu ili je li ljuta na njega. Iz toga sam zaključila da S1 ima poseban odnos s nastavnicom i da mu je stalo do njezinog

mišljenja. Zato ga ona nastoji pohvaliti u što više prilika kako bi na taj način poticala razvoj njegovog samopouzdanja.

d) Geografija

Geografija je omiljeni predmet S1. Najviše voli biti na satu geografije i upravo iz ovog predmeta pokazuje najviše znanja. Iako je uvijek imao svoje zadatke koji su pripremljeni prema prilagođenom programu, često je znao odgovor na neko pitanje na koje nisu znali drugi učenici. Osim toga, ispite znanja iz geografije rješavao je samostalno, bez pomoći asistenta, odnosno bez moje pomoći. Za usmena odgovaranja također je uvijek bio spreman i dobivao vrlo dobre ocjene. S nastavnicom iz geografije ima jako pozitivan odnos, moglo bi se reći čak prijateljski. Često ju je znao nazvati njegovom prijateljicom. Ona mu je uvijek nastojala na prikladan način objasniti da joj se u školi ne može obraćati na taj način, da mu je ona nastavnica. Na taj način je S1 naučio kako svaka ustanova ima svoja pravila ponašanja što je vrlo bitno za njegovu socijalizaciju.

e) Povijest

S1 voli biti na satu povijesti i uvijek je molio nastavnika da ostane petkom 6. sat i bez prisutnosti asistenta. Unatoč tome, često je odbijao napraviti zadani zadatak. Osim toga, ponekad je provocirao nastavnika govoreći mu neprimjerene riječi. U tom slučaju bi ga nastavnik poslao pedagoginji na razgovor gdje se na kraju zaključilo da S1 često govori riječi koje čuo od drugih iako nije siguran u njihovo značenje.

f) Fizika

S1 je pokazao veliko nerazumijevanje obrađivanog gradiva iz fizike, jednako kao iz matematike. Ispite znanja nije mogao samostalno rješavati, bila mu je potrebna pomoć asistenta. Iako mu nisam mogla govoriti gotova rješenja zadataka, pokušala sam ga usmjeriti tako da sam dođe do odgovora, ali i to se pokazalo neuspješnim.

g) Kemija

Kemija je predmet prema kojem je S1 imao negativan stav. Osim što nije pokazivao razumijevanje obrađenog gradiva, često je radio nered na satu, provocirajući i druge učenike i

nastavnicu. S1 je često morao napustiti sat kemije i ići na razgovor kod pedagoginje ili ravnatelja. Također ni s nastavnicom nije imao izgrađen pozitivan odnos.

h) Biologija

Prema biologiji S1 je pokazivao više zanimanja nego prema kemiji, ali također nije imao previše pozitivan stav. Budući da biologiju predaje ista nastavnica kao i kemiju, sukobi su se ponavljali i na satu biologije.

i) Tehnički

S1 ima vrlo pozitivan odnos s nastavnicom tehničke kulture. Ona je ulagala mnogo truda svaki sat objasniti S1 koji su njegovi postupci u ponašanju negativni, a koji su za pohvalu. Davala mu je mnogo pažnje tijekom sata i uvijek rado razgovarala s njim. Nastavnica tehničke kulture imala je mnogo utjecaja na razvoj socijalnih vještina S1. Najzabavniji dio tehničke kulture mu je bio praktični dio, S1 je rado izrađivao figurice od gipsa.

j) Likovni

Nastavnik likovnog se trudio ne praviti razliku između radova S1 i radova drugih učenika. Na kraju svakog sata, radovi su bili izloženi na ploči, a zatim su se učenici međusobno ocjenjivali, pri tom ne govoreći koji je čiji rad. Crtež S1 mogao se uvijek prepoznati, ali nastavnik je naučio druge učenike da se prema njegovom crtežu odnose jednako kao prema drugima. Tako S1 nije osjećao razliku i odbačenost, nego je bio isti kao i drugi učenici.

8.1.1.3. Odnos s djelatnicima škole

S1 je ima pozitivne odnose s većinom djelatnika škole, iako je svaki odnos pojedinačno drugačiji i poseban na svoj način. Ravnatelja i pedagoginju gleda kao autoritete. Unatoč tome, S1 voli razgovarati i s ravnateljem i pedagoginjom. Uvijek ih srdačno pozdravi na hodniku, a i oni njega također. Kadaprovociranjem drugih učenika nastane sukob između S1 i drugih učenika, ravnatelj i pedagoginja nastoje mu strpljivo objasniti zašto takvo ponašanje nije u redu. Uvijek su se trudili naći razumijevanje za njegove postupke. Nastavnici, također, nastoje uspostaviti pozitivan odnos sa S1. Neki nastavnici su uspjeli uspostaviti bolju komunikaciju i na taj način izgraditi srdačniji odnos od drugih. Najviše truda

u izgradnji pozitivnog socijalnog odnosa ulažu nastavnica iz geografije, hrvatskog jezika, tehničke kulture i razrednica S1. Oni se trude pomoći S1 u stjecanju socijalnih vještina. S1 svi znaju u školi, pa tako i ostali djelatnici škole kao što su domar, spremačice i kuharice, sudjeluju u socijalizaciji S1. Budući da je S1 izuzetno znatiželjan dječak, često hoda za njima, postavljajući im razna pitanja, od onih koji se odnose na njihov privatni život, do običnih pitanja što rade sada i zašto to rade. Oni su uvijek bili spremni uspostaviti komunikaciju i ukazati S1 da i njih zanima kako je on taj dan i što je radio. Na taj način potiču izgradnju njegove osobnosti i samopouzdanja S1.

8.1.1.4. Odnos s vršnjacima

Sukobi s drugim učenicima u razredu, svakodnevna su pojava. Naime, S1 provocira druge učenike. Spominje im članove obitelji, pa čak i one koji su preminuli. Psovke i druge pogrдне riječi su sastavni dio svakog dana. Jedan dan je morao ići kod pedagoginje na razgovor jer je pljuvao na jednog učenika. Na upit zašto provocira druge učenike, nikad nije znao dati odgovor. On se želi s njima družiti, a ne zna kako to učiniti. Svojom ponašanjem pokušava privući pažnju. S djevojčicama ima pozitivniji odnos, nego s dječacima. Jednu djevojčicu iz razreda smatra čak najboljom prijateljicom i uvijek je srdačan prema njoj. Ona ga je uvijek branila od drugih učenika i pokušavala objasniti da bi on njih prestao provocirati kad oni ne bi na to obraćali pažnju. U periodu kad su prijatelji S1 iz razreda isli na eskurziju, bila su spojena oba sedma razreda, jer je ostao mali broj učenika koji nije išao na put. S1 je bio među učenicima koji nisu išli na eskurziju. Ta tri dana je bio poprilično dobar i nije ulazio u nikakve sukobe jer su učenici 7.b razreda ignorirali njegove provokacije i lijepo su se s njim družili. Osim toga, S1 je počeo sve češće odlaziti u knjižnicu i družiti se s drugim učenikom koji također ima teškoće u razvoju, a voli provoditi odmore u knjižnici, zajedno sa svojom asistenticom. Na taj način je S1 izbjegavao sukobe s drugim učenicima. Unatoč sukobima, odnos s nekim vršnjacima, pomaže S1 da razvije određene socijalne vještine, koliko je to moguće s obzirom na njegove teškoće u razvoju. Svaki negativni događaj ima određenu posljedicu iz koje se može izvući određena pouka. Na taj način uče i S1 i ostali učenici koje je ponašanje primjereno.

Nedovoljna informiranost vršnjaka o poteškoćama koje ima S1, dovodi do svakodnevnih sukoba. Smatram da bi se trebale provesti radionice u kojima bi učenici dobili bolji uvid u situaciju u kojoj se nalazi S1 i naučili se s većim razumijevanjem ophoditi s njim.

8.1.1.5. Odnos s asistentom

Prva dva dana su prošla relativno mirno. Učenik S1 i ja smo se međusobno upoznawali. Uočila sam da je S1 izuzetno znatiželjan dječak. Za razliku od prva dva radna dana, početak novog tjedna je bio već nešto nemirniji, naime, S1 je odbijao raditi što mu je zadano na određenom satu. Nastavnik fizike ga je morao tjerati da napravi svoju zadaću, a nastavnik tjelesnog me čak zamolio da ga izvedem iz dvorane kako bi se nastavni sat mogao nesmetano odvijati. Osim toga, pokazao je koliko može biti glasan te kakve sve ružne riječi upućuje drugim učenicima. Oni mu često uzvraćaju udarcima te on, u tom slučaju, traži moju zaštitu i skriva se iza mene. Cijelo vrijeme mog sudjelovanja na nastavi, u ulozi asistenta, nije bilo ništa mirnije, naime, S1 se često neprimjereno ponašao. Tako je jednog dana donio nekakvu malu bočicu punu vode te je ometao nastavu špricajući vodu i po sebi i po učionici. Na moje upozorenje da to ne čini jer ometa nastavu, upitao me zašto ne smije to činiti, budući da ne šprica druge učenike. Pokušala sam mu, zajedno s nastavnicom iz hrvatskog jezika objasniti zašto ne smije to činiti, te je nakon nekog vremena prestao. Preostale dane u travnju smo proveli navikavajući jedno na drugo.

Mjesec svibanj je bio ispunjen mnogim ispitima znanja, i pismenim i usmenim, jer se bliži kraj školske godine te je potrebno prikupiti sve ocjene. S1 piše ispite u zbornici, uz moju prisutnost, jer bi u razredu previše ometao druge učenike. Svi učenici su već nemirni jer jedva čekaju praznike, pa tako i S1. Često odbija raditi zadani zadatak tijekom sata te, ukoliko, inzistiram da napravi što se traži od njega, govori mi da ga ostavim na miru, da ga ignoriram ili se ustane i šeta po učionici. Jedan dan je, tako, ustao i legao na pod i odbijao slušati što mu se govori. Osim toga, sukobi s drugim učenicima u razredu, također su svakodnevna pojava. Naime, S1 provocira druge učenike. Spominje im članove obitelji, pa čak i one koji su preminuli. Psovke i druge pogrдне riječi su sastavni dio svakog dana. Također, jedan dan je morao ići kod pedagoginje na razgovor jer je pljuvao na jednog učenika. Osim što dobacuje pogrдне riječi drugim učenicima, nekada to čini i nastavnicima, pa je tako nastavniku iz povijesti rekao da je Hitler, a nastavnici iz biologije se obraća prezimenom ili nekom drugom riječi koje se tog trenutka sjeti.

Nakon nekog vremena, kad smo se S1 i ja međusobno bolje upoznali, uspostavljali smo i ugodnu komunikaciju. Pokušavala sam što bolje upoznati kako bih imala više razumijevanja za njegovo ponašanje. Kada je S1 shvatio da mi je on bitan kao osoba i da

ulažem trud da ga i vršnjaci prihvate, počeo je mnogo više surađivati i prihvaćati zadane zadatke ili upozorenja oko njegovog ponašanja.

Još jedan problem s kojim sam se susrela je Filipovo negodovanje oko odlaska u kući jer on voli provoditi vrijeme u školi. Iako mu je često zabranjeno ostati na nastavi, ako je moje radno vrijeme završilo, jer je nastavnicima teško paralelno brinuti disciplini S1 i o ostatku razreda, bez prisutnosti asistenta, on inzistira da ostane na satu i nerijetko moli nastavnike za dopuštenje ili hoda oko škole i dovikuje nešto razredu.

Nakon odrađenih prvih nekoliko dana znala sam da me čeka veliki posao koji iziskuje mnogo strpljenja i volje za rad, ali i pokušaja razumijevanja određenih situacija iz učenikove (S1) perspektive. Kako je vrijeme prolazilo, S1 je pokazao da ima volje i lijepo surađivati. Upravo takvi dani i neke lijepe situacije daju novu snagu za ulaganje truda za što boljom socijalizacijom djece s teškoćama u razvoju.

8.1.2. Socijalni učinci inkluzije u školski sustav

Iako je S1, raznim oblicima ponašanja, često ometao pojedine razredne aktivnosti, važno je istaknuti da informiranost učenika o načinima interakcije s S1 ima odlučujuću ulogu u prevladavanju tih poteškoća inkluzije S1 u redovnu nastavu. Učenike razredne sredine treba pripremiti za prisutnost djece s teškoćama u razvoju i na taj način olakšati sam proces međusobne socijalizacije. Unatoč sukobima S1 s vršnjacima, uočila sam i neke pozitivne aspekte inkluzije S1 u nastavi. Naime, učenici na taj način razvijaju pozitivne stavove o različitosti drugih. Osim toga, nastavnici i drugi djelatnici škole, trude se naučiti učenike prihvaćanju i razumijevanju učenika s posebnim potrebama. Interakcija učenika sa i bez teškoća u razvoju ima veliki učinak na emocionalni razvoj i jednih i drugih. Zajedničkim međudjelovanjem razvijaju socijalne vještine potrebne općenito u životu.

8.2. Slučaj 2.

Drugi slučaj je dječak koji je uključen u terapijsko jahanje, u udruzi *Mogu*. Dječak ima 5 godina i boluje od cerebralne paralize. Budući da ima lakši oblik cerebralne paralize, na preporuku liječnika je uključen u terapijsko jahanje jer je terapijsko jahanje koristan tretman u rehabilitaciji djece s cerebralnom paralizom i na taj se način uspijeva tretirati istodobno više tjelesnih sustava. Cerebralna paraliza je sindrom moždane disfunkcije koji obuhvaća otežano neuromotorno funkcioniranje, senzorne poremećaje, problem govora, poremećaj ponašanja te emocionalni poremećaj. Cerebralna paraliza zahtijeva interdisciplinirani pristup od raznih terapija kao što su slušna, očna govorna, fizioterapija pa tako i razne tretmane kao što je na primjer terapijsko jahanje. (Hrvatski konjički savez, 2010).

Slika 1. Udruga *Mogu*

8.2.1. Intervju proveden u udruzi *Mogu*

Iz intervjuja koji sam provela i s voditeljima jahanja i s majkom S2, postavljajući ista pitanja, saznala sam da terapijsko jahanje ima veliki utjecaj na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju. Naime, upitala sam voditeljicu jahanja i majku dječaka kakav odnos ima S2 s životinjom na kojoj se provodi terapija te kakav utjecaj ima terapijsko jahanje na razvoj pozitivne slike o sebi i samopoštovanja. Odgovorile su da se S2 u početku bojaio konja, ali je s vremenom taj strah nestao i počeo je graditi vrlo pozitivan odnos s konjem. On je stekao veliko povjerenje u Odu (konj na kojem se izvodi terapija). Pozitivan odnos sa životinjom je pomogao dječaku da zadovolji potrebu za moći i privrženosti. Potreba za moći očitovala se u

svladavanju tehnike jahanja i održavanjem pravilnog držanja tijela na konju. Ukazivanje na svjesnost njegovih postignuća tijekom terapije, pomogla je dječaku u izgradnji pozitivne slike o sebi. Nadalje postavila sam nekoliko pitanja o odnosu dječaka s voditeljicom jahanja, volonterima udruge te drugom djecom u udruzi te koliko je taj odnos utjecao na emocionalni razvoj S2 te razvoj socijalnih i komunikacijskih vještina. Voditeljica jahanja je odgovorila da je dječak u početku terapije bio sramežljiv. Kako je vrijeme prolazio, bio mnogo otvoreniji te je počeo stvarati prijateljske odnose i s voditeljicom jahanja i ostalim volonterima udruge. Na njegovu pozitivnu promjenu u ponašanju imala je i majka koja je poticala razvoj njegovih komunikacijskih vještina. Poticala ga je uvijek na razgovor dok sam nije počeo uspostavljati komunikaciju i pričati svoje priče koje su proizašle iz njegove mašte. Također sam iz razgovora s majkom saznala da je terapijsko jahanje pomoglo dječaku u izgradnji interesa i empatije za okolinu, odnosno za ovaj stvarni svijet, ne samo za svijet u njegovoj mašti. Tako je počeo zamjećivati i drugu djecu u udruzi te je počeo uspostavljati interakciju s njima. U međudjelovanju voditelja jahanja, druge djece u udruzi, privrženosti prema životinji te dječakove majke, razvila se socijalizacija S2 koja napreduje svakim novim dolaskom na terapijsko jahanje.

8.2.2. Promatranje

Sat terapijskog jahanja može se podijeliti na nekoliko faza: pojahivanje, vježbe na konju, najava teme sata, rad na navedenoj temi, igra i sjahivanje. (Hrvatska olimpijska akademija i Hrvatski konjički savez, 2010) Upravo neke od tih faza sam uzela kao temelj za promatranje i zapisivanje bilješki nakon promatranog sata terapijskog jahanja. U svakoj pojedinoj fazi, svoje promatranje sam usmjerila na određene socijalne vještine, kako bih mogla što bolje uočiti utjecaj terapijskog jahanja na socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju.

8.2.2.1. Prvi sat terapijskog jahanja

Datum: 06.05.2015.

a) Cilj sata

Cilj prvog terapijskog jahanja bio je uvidjeti koliko terapijsko jahanje ima utjecaja na razvoj samopouzdanja kod djece s teškoćama u razvoju. Uočila sam da je voditeljica jahanja poticala S2 da što samostalnije pokuša sjediti na konju, tražila je od njega ispravno držanje i

govorila mu poticajne riječi. Time je S2 razvijao svijest o vlastitom tijelu, uspostavljao određeni balans. Stjecanjem onovih vještina i njihovim usavršavanjem dolazi i do razvoja samopouzdanja. Svaka nova sposobnost koju je S2 razvio, dovela je do pozitivnog uzbuđenja i zadovoljstva, a time je i raslo njegovo samopouzdanje.

b) Dolazak u udrugu i pojahivanje:

Dječak (S2) dolazi u udrugu s majkom i mladom sestrom. Budući da boluje od cerebralne paralize, nije u mogućnosti sam hodati, nego ga majka nosi od auta do konja i zajedno s voditeljicom jahanja postavlja na konja. Vrlo je bitno pravilno postavljanje jer će u suprotnom dječaku biti nelagodno jahanje i moglo bi doći do još većih tjelesnih oštećenja, zato pojahivanje, kao prvi korak, ima izuzetnu važnost kod osoba koje imaju teškoće u razvoju. S obzirom da S2 boluje od cerebralne paralize, on jaše na posedlici. Također treba pripaziti na visinu konja ukoliko treba popraviti sjedenje S2.

c) Susret i odnos s konjem:

S2 ima poseban odnos s konjima. Ne pokazuje nikakav strah i radije se svakom novom susretu. Njegova terapija se izvodi na kobili, nazvanoj Oda, staroj preko 20 godina. Oda je strpljiva, mirna i plemenita kobila i upravo iz tog razloga je izabrana za izvođenje terapijskog jahanja. S2 pokazuje veliku naklonost prema njoj i tijekom provođenja terapije neprestalno uspostavlja određenu interakciju. Ponekad je to samo fizički kontakt poput zagrljaja, a ponekad joj upućuje određene fraze koje se odnose, na primjer, na ubrzanje hoda ili Odu uvuče u svoj svijet mašte pa se na neki način igra s njom. Razvijen pozitivan odnos prema Odi omogućava da S2 pokazuje veliko zanimanje za određene aktivnosti koje je osmislila voditeljica jahanja jer S2 nema strah od konja što omogućuje da učinci terapije imaju pozitivan utjecaj i na motoričke kretnje i na razvoj socijalnih vještina.

d) Socijalni učinci jahanja

S2 je vrlo komunikativan i otvoren dječak. Budući da je član udruge *Mogu* već tri godine, njegov odnos s voditeljicom jahanja i ostalim volonterima udruge je pozitivan. Međusobno su izgradili dobru komunikaciju i interakciju te je S2 stekao veliko povjerenje u odnosu s voditeljicom jahanja. Uočila sam da S2 odmah na početku svog dolaska na sat terapijskog jahanja, srdačno pozdravio voditeljicu. Tijekom jahanja, voditeljica je neprestalno

pokušavala uspostaviti komunikaciju postavljajući dječaku pitanja kako je proveo dan ili što je radio tijekom tjedna, što je novo naučio i slično. Osim pitanja, voditeljica jahanja sudjeluje i u igrama koje S2 voli igrati tijekom jahanja. Takvim pristupom, voditeljica terapijskog jahanja gradi prijateljstvo sa S2 što potiče samopouzdanje i razvoj socijalnih vještina kod S2. Također, pazi na pravilnost sjedenja S2 na konju. Dječak sluša i uvažava sva upozorenja voditeljice jahanja.

S2 je pokazao svoju srdačnost i otvorenost i u susretu sa mnom. Odmah na prvom susretu pružio mi je ruku i lijepo se nasmijao. Tijekom samog sata terapijskog jahanja pomagala sam voditeljici jahanja, pridržavajući S2 da ne padne s konja jer je neprestalno naginjao na desnu stranu. S2 voli pričati priče koje su plod njegove mašte pa mi je tako prepričavao određene događaje i činio se vrlo sretan u svom svijetu mašte. Nastojala sam ga s velikom pozornošću slušati i postavljati pitanja kako bih na taj način razvila prijateljski odnos s dječakom. S2 je uspostavio određenu interakciju sa mnom upravo kroz svoje maštovite priče i pokušao nas je sve uvesti u svoj mali svijet.

e) Sjahivanje

Zadnja faza terapijskog jahanja je sjahivanje. Kao i u prvoj fazi, odnosno pojahivanju, tako i u ovoj, S2 uz pomoć majke silazi s konja. Majka ga nosi u naručju do automobila. S2 se srdačno pozdravio s Odom i uputio voditeljici jahanja da ju čuva. Također se lijepo pozdravio i s kolegicom Anitom Đuretić i sa mnom te nam rekao da i mi zagrlimo Odu. Majka je nakon toga ostala potpisati suglasnot da S2 može sudjelovati u provođenju istraživanja te odgovorila na još neka postavljena pitanja.

8.2.2.2. Drugi sat terapijskog jahanja

Datum: 13.05.2015.

a) Cilj sata

Cilj drugog terapijskog sata bio jekako terapijsko jahanje utječe na socijalne odnose djece s teškoćama u razvoju. Uočila sam pozitivan utjecaj terapijskog jahanja na socijalne odnose koje je uspostavljao S2. Naime, dječak je stvorio određenu, na svoj način izgrađenu, interakciju i s voditeljicom jahanja i ostalim volonterima udruge. Osim toga, razvio je i određenu komunikaciju s drugim članovima udruge, neki od njih su njegovi vršnjaci, a neki

su stariji od njega. Na temelju interakcije koju on stvara s grupom ljudi koju susreće, on razvija pozitivne socijalne odnose. Voditelji terapijskog jahanja poticali su među članovima zajedničko druženje, ljubav prema životinjama te izražavanje pojedinačnih njihovih sposobnosti. S2 je razvio vještinu ponašanja u društvu, neovisno o roditeljima.

b) Dolazak u udrugu i pojahivanje:

I na drugi sat terapijskog jahanja S2 dolazi s majkom i mlađom sestrom. S obzirom na njegovo zdravstveno stanje, majka ga nosi od automobila do konja i zajedno s vodicom jahanja postavlja na konja. Drugi sat terapijskog jahanja se, također, izvodi na istom konju, Odi. Konj je jednako opremljen, u skladu s dječakovim mogućnostima i sposobnostima. S2 se drži rukama za uzde kako bi lakše održao ravnotežu, a sa strane, uz konja, hodale smo kolegica Anita Đuretić i ja, pridržavajući S2 za noge, kako ne bi pao s konja i na taj način pomogle S2 da zadrži što pravilniji položaj na konju.

c) Susret i odnos s konjem

Na drugom satu terapijskog jahanja potvrdilo se ono što sam uočila na prvom promatranju, a to je poseban odnos koji S2 ima s kobilom Odom. Njihov ponovni susret je započeo zagrljajem što je obradovalo i S2 i Odu. Ovaj put je dječak bio jako dobro raspoložen, neprestano je povikivao Odi da hoda brže. Kao što sam već spomenula, S2 voli utonuti u svoj svijet mašte, pa je tako ovaj susret prošao kroz igru kauboja. S2 je stalno dovikivao Odi fraze kao što su: „Đihaaa, Oda!“ i „Bržeee... ajmooo!“. Njegov način pristupa odi izmamio je osmijeh na lice svima prisutnima. Kolegica Anita i ja smo pokušale ući u taj njegov svijet i na taj način se približiti i bolje upoznati dječaka.

Slika 2. Konj kojeg dječak jaše na terapijskom jahanju

d) Socijalni učinci jahanja

Na drugom satu terapijskoga jahanja S2 je, također, srdačno pozdravio voditeljicu jahanja i ostale volontere udruge. S2 je bio jako vesel te je jedva dočekao da krene jahati. Tijekom same terapije igrao se kauboja i postavljao razna pitanja voditeljici terapijskog jahanja. Ona je, kao i na prvom susretu, odgovarala na sva pitanja, nastojala što više održati komunikaciju sa S2.

Osim s voditeljicom terapijskog jahanja, S2 je uspostavio komunikaciju i sa mnom. Ugodno sam se iznenadila na tvrdnju S2 kako me se sjeća od prošlog susreta te njegovom otvorenosti prema meni. Postavljao mi je razna pitanja, a najviše je bilo onih vezanih za kućne ljubimce. Iz toga sam mogla zaključiti da S2 voli životinje i da mu one omogućavaju zadovoljene određene potrebe, kao što su, na primjer, potreba za privrženosti i potreba za moći. Iz njegova odnosa s životinjama iz udugese može vidjeti koliko terapijsko jahanje ima pozitivan socijalni učinak na S2 jer on, zadovoljavajući svoje potrebe, gradi samopouzdanje, a izgrađeno samopouzdanje mu omogućava da uspostavi socijalne odnose s ljudima oko sebe.

e) Sjahivanje

I drugi susret je završio opraštanjem od Ode zagrljajem, nakon čega je prošao rukama kroz njezinu grivu i svima nama rekao da pogledamo kako je Oda lijepa. Majka je S2 primila u naručje i skinula ga s konja i odnijela do automobila. On je zatražio da i njegova mlađa sestra jaše na konju, ali ona ga je samo podragala i otišla za njima.

8.2.2.3. Treći sat terapijskog jahanja

Datum: 20.05.2015.

a) Cilj sata

Cilj trećeg sata bio je kako terapijsko jahanje utječe na zadovoljenje osnovnih psiholoških potreba, a time i na samu socijalizaciju djece s teškoćama u razvoju. Uočila sam

da je S2 uspio, terapijskim jahanjem, razviti potrebu za pripadanjem, potrebu za moći i potrebu za slobodom. Odnos koji je razvio s Odom i ostalim životinjama u udruzi omogućio mu je razvijanje potrebe za pripadanjem. Poticanjem samostalnosti, koliko to dopuštaju sposobnosti S2, razvio je osjećaj važnosti i osjećaj da se njegove sposobnosti cijene. Ti osjećaji su mu omogućili razvoj samopoštovanja. Jahanjem S2 zadovoljava i potrebu za slobodom jer on pušta svoju maštu i uvlači Odu u istu. Time S2 zadovoljava osjećaj slobodnog izražavanja. Razvijanjem navedenih psiholoških potreba S2 ujedno si otvara put za stjecanjem i socijalnih vještina. Razvojem ovih potreba dolazi do socijalizacije S2.

Slika 3. Konj imena Pahuljica koji čeka svog prijatelja

b) Dolazak u udrugu i pojahivanje:

Dječaka (S2) dovodi majka, zajedno s mlađom sestrom, u udrugu Mogu u dogovoreno vrijeme s voditeljicom terapijskog jahanja. S2 se postavlja ponovno na istog konja, odnosno kobilu Odu. Ovaj put je oprema za konja izmijenjena. Voditeljica terapijskog jahanja je, umjesto uzde, postavila na podsedlicu improvizirani luk kako bi olakšala S2 pridržavanje tijekom jahanja, a time i omogućila da S2 ima pravilnije držanje na konju.

c) Susret i odnos s konjem

Na početku trećeg terapijskog susreta, S2 nije raspoložen za razgovor niti za igranje s Odom. Njegova majka je rekla da promjena raspoloženja ima veze s visokim temperaturama, bilo mu je jako vruće, ali osim visokih temperatura, moglo se uočiti da je promjena raspoloženja S2 bila vezana i uz dolazak nove voditeljice terapijskog jahanja. Naime, s novom voditeljicom nije imao blizak odnos kao s prethodnom jer nije bilo izgrađeno potrebno povjerenje. Nedugo nakon što je stavljen na konja, S2 se počeo lagano opuštati i vraćao mu se osmijeh na lice. Voditeljica jahanja ulagala je mnogo truda da uspostavi komunikaciju s dječakom. Nakon nekog vremena, S2 se potpuno oraspoločio i počeo grliti Odu i igrati se. Tražio je od nas da pogađamo što je on zamislio.

d) Socijalni učinci jahanja

Na trećem susretu S2 nije dočekala voditeljica jahanja koja je vodila terapiju tri godine, nego nova. S2 nije jednako srdačno pozdravio novu voditeljicu terapijskog jahanja kako je to činio s prethodnom. Držao se malo udaljenim i teže je uspostavio komunikaciju. Što je normalno jer s njom nema još uvijek izgrađeno povjerenje. Unatoč tome, moglo se uočiti da S2 ima usvojene određene socijalne vještine jer nije imao negativan pristup novoj voditeljici, nego joj je pružio priliku da se upoznaju. Na njezina postavljena pitanja odgovarao sasvim pristojno, iako su to bili kratki odgovori. Nakon određenog vremena, S2 je shvatio da i nova voditeljica jahanja želi s njim uspostaviti komunikaciju, da pokazuje zanimanje za njega i ono što on voli, te je i on počeo njoj postavljati pitanja o prirodi i psima koji su hodali uz nas za vrijeme terapijskog jahanja. S2 se nakon nekog vremena potpuno opustio te je dovikivao imena psima i pričao priče o njima koje su opet proizašle iz njegove mašte. Počeo je grliti Odu te je tražio od svih prisutnih da pogađamo što je on zamislio.

Unatoč novoj situaciji u kojoj se našao S2, sa mnom je i dalje imao pozitivan odnos i dobru komunikaciju. Pričao mi je svoje priče, a ja sam se trudila što više uklopiti i smišljati zajedno s njim nove i zabavnije priče. Imala sam dojam da je S2 počeo graditi sa mnom prijateljski odnos i da sam zadobila njegovo povjerenje. To mi je potvrdio njegov poziv da dođem kod bake na kolače

e) Sjahivanje

Pred kraj terapijskog jahanja naišla je dječakova baka i pridružila se izvođenju terapije. To je obradovalo S2 te je kasnije, nakon što ga je voditeljica jahanja skinula s konja i predala baki, nahranio Odu jabukom. Prije samog polaska iz udruge, podragao je Odu po grivi i rekao joj da je bila dobra.

9. Zaključak

Proces socijalizacije je bitan u cjelokupnom razvoju djece s teškoćama u razvoju. Djeca na različite načine razvijaju svoje socijalne vještine i sposobnosti. Osnove socijalizacije djeteta stječe u obitelji, a na tim temeljima gradi se daljnja socijalizacija u interakciji s vršnjacima i odgojno-brazovnim ustanovama, odnosno u međudjelovanju s okolinom u kojoj živi. Socijalizacijom se oblikuju stavovi i ponašanja djeteta.

Djecu s teškoćama u razvoju nastoji se socijalizirati integracijom u redovne škole te uključivanjem u razne udruge. Kako bi inkluzivna kultura bila uspješna, informiranost i stavovi učitelja o djeci s teškoćama u razvoju od posebne su važnosti. Učitelji razredne nastave u svakodnevnom su izravnom kontaktu s djetetom, pa tako svojim razumijevanjem i reakcijama na djetetovo ponašanje mogu imati osobit utjecaj na prilagodbu djeteta u školski sustav. Osim učitelja, veliku ulogu igraju i vršnjaci koji svojim prihvaćanjem djece s teškoćama u razvoju u grupu, potiču razvoj samopouzdanja kod djece s teškoćama u razvoju. Osjećaj prihvaćenosti utječe i na ponašanje djece je oni time zadovoljavaju potrebu za pripadanjem i razvijaju socijalne vještine. Osim toga, uvažavanjem od strane .

Osim inkluzivne kulture, djeca s teškoćama u razvoju mogu razvijati socijalizaciju i organizacijom kvalitetnog slobodnog vremena uključivanjem u razne udruge, kao što je to udruga terapijskog jahanja *Mogu*. Terapijsko jahanje pruža djeci s teškoćama u razvoju lijepo iskustvo i nezaboravan doživljaj bivanja s konjima. Konji, kao strpljive i plemenite životinje obogaćuju njihov život. Sati terapijskog jahanja su prilagođeni svakom pojedinom djetetu, odnosno njegovim mogućnostima i sposobnostima. Osim zdravstvenog utjecaja na djecu s teškoćama u razvoju, terapijsko jahanje razvija i njihove socijalne vještine i omogućava bolju socijalizaciju. Djeca razvijaju poseban odnos s konjima, nauče im prilaziti, opremiti ih za jahanje, voditi konja, ukoliko im to njihove sposobnosti dopuštaju. Taj odnos im pomaže i u razvoju komunikacije i interakcije s ljudima.

10. Literatura:

1. Bartolac, A. (2013). *Socijalna obilježja svakodnevnog života djece i mladih s ADHD-om*. Ljetopis socijalnog rada, 20(2), 269-300.
2. Biličić, M. (2005). *Metoda slučaja u znanosti i nastavi*. Pomorstvo, 19, str. 217-228.
3. Blažević, D., Kolman, M. (2010). *Konjički šport i terapijsko jahanje: Priručnik za voditelje terapijskog jahanja*. Zagreb: Hrvatska olimpijska akademija i Hrvatski konjički savez.
4. Bratanić, M. (1991). *Mikropedagogija: interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja: priručnik za studente i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Brdar, I. (1993). *Što je socijalna kompetencija?*. Godišnjak Zavoda za psihologiju, Rijeka, str. 13-19.
6. Buljubašić-Kuzmanović, V. (2007): *Studentska prosudba učinkovitosti integrativnog učenja*, Odgojne znanosti, 9 (2): 147.-160.
7. Buljubašić Kuzmanović, V. (2009). *Kooperativno učenje kao indikator kvalitete odgoja i obrazovanja*. Život i škola, 21(1), 50-57.
8. Burušić, J. (2012). *Znanje o sebi i znanje drugih kao temelj psihologije ličnosti: što sunam pružila istraživanja samopredstavljanja?* Zbornik radova 2. Kongresa psihologa Bosne i Hercegovine sa međunarodnim učešćem, 39-51.
9. Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2005). *Research methods in education*. Routledge: London/New York.
10. Đuranović, M., Klasnić, I., Lapat, G. (2012). *Pedagoške kompetencije učitelja u primarnom obrazovanju*. Život i škola, br. 29 (1/2013.), str. 34. – 44.
11. Greenspan, S. I. i Wieder, S. (2003): *Dijete s posebnim potrebama: Poticanje intelektualnog i emocionalnog razvoja*. Ostvarenje, Lekenik
12. Gudjons, H. (1995), *Pedagogija: temeljna znanja*. Zagreb: Educa.
13. Igrić, Lj., Cvitković, D., Wagner Jakab, A. (2009). *Djeca s teškoćama učenja u interaktivnom sustavu obitelj-škola-vršnjaci*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 45, br.1, 31-38.
14. Imširagić, A. (2009). *Roditelji-odgajatelji djece s teškoćama u razvoju*. Metodički obzori 9, vol. 5(2010)1.

15. Ivančić, Đ., Stančić, Z. (2013): *Stvaranje inkluzivne kulture škole*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 49 (2): 139-157
16. Janković, J. (1996). *Zločesti Đaci genijalci*. Zagreb: Alineja
17. Katz, L.G. i McClellan, D. E. (1999). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije: uloga odgajateljica i učiteljica*. Zagreb: Educa.
18. Klarin, M. (2002) *Osjećaj usamljenosti i socijalno ponašanje djece školske dobi u kontekstu socijalne interakcije*, Ljetopis socijalnog rada 2 (9), str. 249-258
19. Lacković-Grgin, K. (1994). *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
20. Lakija, M., Kolega, M., Božić, T., Mesić, M. (2011). *Supervizijski stil i komunikacijski procesi u superviziji iz perspektive supervizora*. Ljetopis socijalnog rada, Zagreb, 18 (2) 365-382 str.
21. Miljković, D. i Rijavec, M. (1996). *Razgovori sa zrcalom, psihologija samopouzdanja*. Zagreb: IEP.
22. Mužić, V. (2004). *Uvodu metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja –2*. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Educa: zagreb.
23. Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002): *Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih*. Društvena istraživanja, Zagreb, 58-59, (2-3), 239-263.
24. Raboteg-Šarić, Z. (1997). *Socijalizacija djece i mladeži*. Društvena istraživanja. Vol.6 No. 4-5 (30-31) str. 423-425.
25. Sekulić-Majurec, A. (1988): *Djeca s teškoćama u razvoju u vrtiću i školi*. Zagreb: Školska knjiga.
26. Sekulić-Majurec, A. (1997): *Integracija kao pretpostavka uspješnije socijalizacije djece i mladeži s teškoćama u razvoju: očekivanja, postignuća, perspektive*. Društveno istraživanje Zagreb/god. 6 (1997), br. 4-5 (30-31), str. 537-550.
27. Šimleša, S., Ljubešić, M. (2009): *Aspergerov sindrom u dječjoj dobi*. Suvremena psihologija, 12, 373-390.

28. Špelić, A., Zuliani, Đ., Krizmanić, M. (2009). *Socijalizacija učenika s posebnim potrebama u razrednim sredinama*. Monografija. Pula/Medulin: Deseti međunarodni znanstveni skup „Dani Mate Demarina“, 175–195.
29. Valjan-Vukić, V. (2009). *Obitelj i škola-temeljni čimbenici socijalizacije*. Magistra ladertina, 4(4), 171-178.
30. Vasta, R., Haith, M.M. i Miller, S.A. (1997). *Dječja psihologija*. Zagreb: Naklada Slap.
31. Vivodinac, Ž. (2008). *Djeca suradnici*. Školski vjesnik. 1(2), str. 153-163.
32. Wagner Jakab, A. (2008). *Obitelj – sustav dinamičnih odnosa u interakciji*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol 44, br.2, 119-128.
33. Zuliani, Đ., Juričić, I. (2012). *Socijalizacija djeteta s mentalnom retardacijom u predškolskoj ustanovi*. Metodički obzori, 7(1), 17-30.
34. ŽicRalić, A., Šifner, E. (2014). *Obilježja vršnjačke interakcije i iskustvo vršnjačkog nasilja kod djece i mladih s ADHD-om*. Ljetopis socijalnog rada, 21 (3), str. 453-484.
35. Živković, Ž. (2006). *Samopoštovanje djece i mladih*. Đakovo:Tempo.
36. Žižak, A. (2003). *Konceptualni aspekti učenja socijalnih vještina*. Kriminologija i socijalna integracija, 11(2), 107-115.

11. Prilozi

a) Prilog 1. Zaduženja asistenta u nastavi

Grad Osijek

Upravni odjel za društvene djelatnosti

Odsjek za prosvjetu, tehničku kulturu, djecu i mladež

Kuhačeva 9.; 31000 Osijek

Projekt „ Asistent u nastavi“

ZADUŽENJA ASISTENTA U NASTAVI

1. Asistent je pomoć učitelju i cijelom razredu.
2. Pomaže i najboljim učenicima jer je svima ponekad potrebna pomoć, a tako se izbjegava stigmatizacija djeteta koje je dobilo asistenta.
3. Dolazi 10 min prije učenika u školu.
4. Asistent je dužan provesti u radu u razredu 4 školska sata.
5. Asistent je obavezan pod odmorom biti uz dijete.
6. Asistent piše mjesečna izvješća, vodi komunikacijsku bilježnicu s roditeljima, sudjeluje redovito na supervizijskim sastancima i savjetodavnom radu s koordinatorom defektologom.
7. Asistent pomaže učeniku u savladavanju socijalno-psiholoških prepreka i nastavnih sadržaja, potiče sudjelovanje učenika u socijalnim i obrazovnim aktivnostima; poticanje učenika da postane samostalan u učenju; podizanje standarda postignuća za SVE učenike.
8. U dogovoru s učenikom, ili s učiteljem, stručnim suradnikom, zapisuje potrebno gradivo, prepisuje s ploče - važno je upisati ključne riječi, nove pojmove ili postupke u matematici - rukopisom čitkim za učenika, gramatički i pravopisno točno.
9. Kod pismenog ocjenjivanja asistent treba biti uz dijete i objasniti mu zadatak koji mu nije jasan, ako treba pročitati ga, ali ne davati konačne odgovore.
10. Učitelju asistent pomaže u kreiranju nastavnih ciljeva, zajednički razrađuju individualizirane odgojno-obrazovne planove (IOOP), te surađuju u realizaciji planiranog.

11. Posao asistentata u školi nije biti rehabilitator, radni terapeut ili sl.

12. Asistent može sudjelovati u radu Učiteljskog i Razrednog vijeća škole.

13. Asistent se uključuje u rad cijeloga razreda i škole, te surađuje s ostalim učiteljima unutar kolektiva.

Koordinator škole(pedagog, psiholog ili defektolog) upoznaje asistenta s politikom škole, osigurava mu uvijete rada, određuje program rada s učenikom s posebnim potrebama i definira njegovu ulogu u razredu u odnosu na pojedinog učenika.

Asistentu roditelj ukazuje na posebnosti djeteta, asistent pruža tehničku pomoć, a stručni tim škole određuje nivo i količinu podrške koju asistent pruža pojedinom učeniku.

14. Asistent je dužan predati izvješće o radu, ugovor i potpisanu satnicu(od strane odgovorne osobe u školi u kojoj radi) do 5. u mjesecu za prošli mjesec.

15. Asistent je dužan dolaziti jednom mjesečno na konzultacije kod koordinatora projekta.

13. Ukoliko učenik nije u školi asistent nije dužan dolaziti na posao.

14. Asistent se plaća 20 kuna po satu za sate provedene u školi.

15. Asistent nije dužan nazočiti nikakvim izvanškolskim aktivnostima.

16. Konzultacije PON 17-18 sati

ČET 10:30 do 11:30

U Osijeku, _____

Asistent

_____ -

Koordinator,

Barbara Šteović, defektolog

b) Prilog 2. Intervju proveden u udruzi *Mogu*

1. Možete li nešto reći o udruzi *Mogu*
2. Možete li objasniti što je to terapijsko jahanje?
3. Tko su članovi udruge *Mogu*?
4. Koje su životinje uključene u terapiju?
5. Kakav odnos dječak ima sa životinjom?
6. Koliko se odnos sa životinjom mijenjao tijekom terapije?
7. Kakav odnos dječak ima s voditeljicom jahanja?
8. Kako se razvijao odnos tijekom 3 godine terapije?
9. Kakav je dječakov odnos s ostalim volonterima udruge?
10. Kakvu interakciju uspostavlja s drugom djecom u udruzi?
11. Koliko se dječakovo ponašanje mijenjalo tijekom terapije?
12. Kako je terapijsko jahanje utjecalo na razvoj dječakovih socijalnih vještina?
13. Kako je terapijsko jahanje utjecalo na dječakov emocionalni razvoj?
14. Utječe li terapijsko jahanje na dječakovu sliku o sebi?
15. Kako terapijsko jahanje utječe na razvoj samopoštovanja kod dječaka?
16. Pomaže li terapijsko jahanje u razvoju dječakovih komunikacijskih vještina?

c) Prilog 3. Izjava o suglasnosti roditelja za sudjelovanje djece u istraživanju

IZJAVA

kojom, ja, _____, roditelj/skrbnik

(ime i prezime roditelja/skrbnika)

učenika/ce _____, razreda _____,

(ime i prezime učenika/ce)

_____, u _____,

(naziv škole)

(mjesto škole)

_____, dajem suglasnost za sudjelovanje mog djeteta/štićenika u provedbi istraživanja koje studentica Filozofskog fakulteta, smjera pedagogija/filozofija, Sanela Mandić, kao asistent u nastavi, provodi povodom pisanja diplomskog rada na temu *Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju*.

Istraživanje, u okviru diplomskog rada, obuhvaća: anonimni intervju i sudjelovanje asistenta na nastavnom satu.

Istraživanje se provodi u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom. Rezultati bit će korišteni poštujući princip anonimnosti.

Datum i mjesto
roditelja/skrbnika

Potpis

d) Prilog 4. Izjava o suglasnosti roditelja za sudjelovanje djece u istraživanju

IZJAVA

kojom, ja, _____, roditelj/skrbnik

(ime i prezime roditelja/skrbnika)

ispitanika/ce _____, dob _____,

(ime i prezime učenika/ce)

_____, u _____,

(naziv udruge)

(mjesto udruge)

_____, dajem suglasnost za sudjelovanje mog djeteta/štićenika u provedbi istraživanja koje studentica Filozofskog fakulteta, smjera pedagogija/filozofija, Sanela Mandić, provodi povodom pisanja diplomskog rada na temu *Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju*.

Istraživanje, u okviru diplomskog rada, obuhvaća: anonimni intervju i sudjelovanje na satima terapijskog jačanja.

Istraživanje se provodi u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom. Rezultati bit će korišteni poštujući princip anonimnosti.

Datum i mjesto
roditelja/skrbnika

Potpis
